

Förstudierapport inom tryckeritjänster

23.2-9129-18

KAMMARKOLLEGIET

Innehåll

1 Sammanfattning	3
2 Inledning	4
3 Föregående upphandling	9
4 Nuvarande ramavtal	13
5 Information om ramavtalen	17
6 Offentlig sektors behov.....	18
7 Marknadsundersökning	30
8 Omvärldsanalys.....	44
9 Relevant lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd.....	45
10 Hållbarhet.....	47
11 Säkerhet och SUA.....	52
12 Dataskyddsförordningen.....	53
13 E-handel	54
14 Utvecklingsområden och förändringsbehov i en kommande upphandling.....	55
15 Slutsatser	56
16 Källförteckning.....	57

1 Sammanfattning

Det nuvarande ramavtalet för tryckeritjänster består av två delar och löper ut 2020-02-23 respektive 2020-05-08. Statens inköpscentral vid Kammarkollegiet har initierat en förstudie för att utreda om en ny upphandling ska genomföras.

Informationsinhämtning har skett genom enkät och möten med myndigheter och leverantörer. Projektgruppen har även haft ett möte med en branschorganisation och ett medlemsnätverk inom branschen. Därutöver besöktes branschmässan Sign&Print. Projektet har också tagit del av ramavtalsförvaltarnas samlade erfarenheter av ramavtalsområdet.

Härutöver har projektgruppen haft möten med representanter från Upphandlingsmyndigheten, Svanen och FSC rörande hållbarhetsfrågor.

Av den information som framkommit i enkätsvaren och under mötet med referensgruppen kan konstateras att de avropande myndigheterna tycker att nuvarande ramavtal i stort har fungerat bra.

Statistiken visar att ramavtalet används i stor utsträckning. Den höga nyttjandegraden bekräftas även av myndighetsenkäten där 65,7% av respondenterna uppgav att de använder ramavtalet. Därtill är omsättningen tillräckligt hög för att motivera en upphandling av ett nytt ramavtal på området.

Projektgruppen har funnit att det finns ett behov av ett statligt ramavtal inom området och rekommenderar således att en upphandling av tryckeritjänster genomförs.

Förstudierapporten framtagen av:

William Friberg, Goran Alilovic och Shakib Taaha

2 Inledning

2.1 Bakgrund till förstudien

Förstudien är genomförd av Kammarkollegiet och omfattar tryckeritjänster.

Kammarkollegiet har ansvaret för upphandlingsverksamheten inom den statliga inköpssamordningen. Detta innebär att myndigheten har som uppdrag att ingå ramavtal för varor och tjänster som är avsedda för andra statliga myndigheter.

Enligt förordning (1998:796) om statlig inköpssamordning ska det finnas ramavtal eller andra gemensamma avtal som effektiviserar upphandlingarna för varor och tjänster som myndigheterna upphandlar ofta, i stor omfattning eller som uppgår till stora värden.

2.2 Mål med förstudien

Syftet med förstudien är att samla information och kunskap om pågående utveckling inom ramavtalsområdet, samt om vilka behov som myndigheterna har. Förstudien ska även belysa hur upphandlingen kan genomföras och därmed ge underlag till såväl upphandlingsstrategin som kommande upphandlingsdokument. I sammanhanget ska särskilt beaktas att ramavtalen ska vara lätta att avropa från, i vilken uträkning det kommer krävas stöd från ramavtalsförvaltningen samt eventuellt samspel med leverantörsmarknaden gällande förändringar i upplägg, kravställning etc.

Samtliga rekommendationer som lämnas i samband med denna förstudie kan komma att prövas på nytt, ändras och anpassas i en kommande upphandling då ny information kan tillkomma och förutsättningar kan ändras med tiden.

2.3 Omfattning och avgränsningar i förstudien

Syftet med förstudierapporten har inte varit att ta fram en kravspecifikation till en kommande upphandling, och således är eventuella krav som kan ställas endast beskrivna på en övergripande nivå. Förstudierapporten beskriver nuläge och erfarenheter av användningen av ramavtalen inom området. Den innehåller avropsberättigades och leverantörers synpunkter på det nuvarande ramavtalet samt deras förslag rörande upplägg av en eventuellt kommande upphandling. Därtill innefattar förstudierapporten en analys av myndigheters behov och marknadens utbud.

Ramavtalen inom detta område kan i dag användas av statliga myndigheter samt stiftelser och andra organisationer med anknytning till staten.

Kommuner och Regioner har således inte rätt att avropa från de statliga ramavtalen på detta område.

2.4 Målgrupp

Förstudien riktar sig i första hand till följande målgrupper.

- Berörda personer inom Kammarkollegiet.
- Beställare, upphandlare, inköpare och övriga anställda eller verksamma i statliga myndigheter som använder våra ramavtal, samt dem som inte gör det idag.
- Leverantörer – nuvarande och potentiella ramavtalsleverantörer till Kammarkollegiet.

2.5 Metod för förstudien

Förstudiearbetet har utförts i enlighet med Kammarkollegiets projektstyrningsmetodik. Den innefattar:

- initiering av projektet med definition av projektets huvudsakliga mål i form av ett projektdirektiv,
- detaljerad planering, dvs. en projektbeskrivning och planering av projektets aktiviteter,
- genomförande som omfattat informationsinsamling, analys och författande av förstudierapporten,
- leverans av förstudien med föregående kvalitetssäkring.

Informationsinsamlingen till förstudien har skett genom att en enkät har skickats ut till avropsberättigade myndigheter innehållande frågor kopplade till det nuvarande ramavtalet och till utformningen av en eventuellt kommande upphandling. Därtill har en referensgrupp med deltagare från olika avropande myndigheter deltagit i förstudien och bidragit med värdefull information och synpunkter.

Vidare har projektgruppen haft möten med leverantörer och branschorganisationer för att få deras syn på såväl det nuvarande ramavtalet som branschen och dess utveckling.

Möte har hållits med ansvarig ramavtalsförvaltare från Kammarkollegiet.

Det kommer att göras en samlad bedömning av all information som inkommer i förstudien för att på så sätt undersöka hur en upphandling ska utformas på bästa sätt. Det kan innebära att förslag från enskilda intressenter inte alltid kan beaktas vid utformningen av en eventuellt kommande upphandling.

2.6 Definitioner och förklaringar

I förstudien förekommer ett antal begrepp som används i branschen. Dessutom har ett antal andra begrepp som är bra att känna till, med hänsyn till den kommande upphandlingen, definierats och förklarats. Se begrepp nedan.

AKI

Arbetskostnadsindex för arbetare och tjänstemän inom privat sektor (AKI).

ALG10

Allmänna leveransvillkor för grafiska prestationer.

”Ateljé”-tjänster

Layout- och formgivningsarbete, bildbehandling, retusch, originalframtagning med grafisk profil som grund (utan koppling till om tryckning sker eller inte).

Bigning

En fördjupning i pappret som görs maskinellt med en metallkant som pressar ner ett dike i papperet så att pappret inte spricker då det vikts.¹

CGP

Certifierad Grafisk Produktion.

Cross media

Med Cross media avses synkroniserad kommunikation via tryck, webb, e-post och sms.

Efterbehandling

Bigning, skärning, falsning, bindning och häftning. Även laminering, lackning, specialhäftning och stansning.

FSC

Forest Stewardship Council.²

FTI

Förpacknings- och tidningsinsamlingen.³

ILO

International Labour Organization.⁴

¹ Se <http://skilltryck.se/ordlista.html>.

² Se <https://se.fsc.org/se-se>.

³ Se <https://www.ftiab.se/>.

⁴ Se <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>.

JDF-baserat arbetsflöde

Ett system som hanterar all information och följer hela processen genom arbetsflödet på ett tryckeri.⁵

Kopieringstjänster

Inklusive ritningskopiering, fotokopiering och pärmproduktion.

KPI

Konsumentprisindex.

LCI

Labour cost index.

Packning, lagerhållning och distribution

Plock- och packtjänster, adressering, lagring och distribution av tryckt och annat marknads- och informationsmaterialmaterial.

PEFC⁶

Programme for the Endorsement of Forest Certification.

Prepress: repro-/prepressarbete

Skanning, provtryck, bildbehandling, retusch, färghantering, bildanpassning till tryck och andra publiceringsformer, CD-bränning och USB-lagring.

Provtryck

Det finns tre olika typer av provtryck som kan användas bland annat för att:

- se hur en färdig trycksak kommer att se ut vid beställning,
- utvärdera anbud vid förnyad konkurrensutsättning och
- användas som juridisk överenskommelse avseende pris, kvalitet och utformning.

De tre provtrycken är följande:

- Pressprovtryck - Med pressprovtryck avses ett fysiskt kontrolltryck från den tryckpress som resten av upplagan ska tryckas på.
- Digitalt färgprov - Med digitalt färgprov avses en fysisk utskrift i en digitalprinter.
- Skärmfärgprov - Med skärmfärgprov avses ett digitalt färgprov på en kalibrerad bildskärm.

Pärmproduktion

Digitalt verktyg där avropande myndighet kan skapa, administrera och beställa pärmar med flikar och innehåll. Pärmerna ”plockas ihop” i ett digitalt verktyg där den avropande myndigheten kan lägga till egna PDF-filer och flikar samt andra funktioner som behövs för att skapa färdiga pärmar med innehåll. Detta kräver att allt innehåll finns i digital form.

⁵ Se <http://www.tryckipedia.se/jdf-job-definition-format/>.

⁶ Se <https://pefc.se/>.

Vid beställning produceras pärmar i rätt antal och dessa kan innehållsmässigt anpassas till varje specifik mottagare med variabelt tryck.

SME

Small and medium-sized enterprises. På svenska: små och medelstora företag.

”Statligt tryck”

Med ”statligt tryck” avses offentligt tryck som är utgivna av riksdag, regering samt enskilda myndigheter. Det kan till exempel vara statens offentliga utredningar, propositioner, utskottsbetänkanden och föreskrifter från myndigheter.

Säkerhetstryck

Säkerhetstryck kan innebära två saker:

1. Produktion av sekretessbelagt material vilket bland annat innefattar att det finns processer och verktyg för säker överföring av digitalt material, samt rutiner som förhindrar otillåten spridning av information under den tid leverantören utför arbetet.
2. Trycktekniker som tillför specifika egenskaper till produkten som gör den svårare att förfälska.

SUA

Säkerhetsskyddad upphandling med säkerhetsskyddsavtal.

Variabeltryck

Personifierat tryck som riktar sig direkt till den det berör där varje ark eller delar av en upplaga är unik och anpassad efter beställaren.

3 Föregående upphandling

3.1 Upphandlingsform och tidpunkter för anbudsgivning och tilldelning

Den föregående upphandlingen genomfördes som ett Öppet förfarande enligt 4 kap. Lag (2007:1091) om offentlig upphandling (LOU) och som tilldelningsgrund användes lägsta pris. Upphandlingsdokumentet publicerades den 2015-10-08 och sista anbudsdag var den 2015-11-17. Ramavtalen började gälla från och med den 2016-02-24 respektive 2016-05-29.

3.2 Upphandlingens omfattning

Den föregående upphandlingen omfattade tryckeritjänster och var indelad i de två nedanstående anbudsområdena.

3.2.1 Anbudsområde 1 – Rangordning kontorstryck

Anbudsområdet avsåg kontorstryck som understeg 50 000 kr per avropsberättigad och kalenderår och avropsmodellen var rangordning. Kontorstryck innefattade följande produkter:

- Visitkort.
- Kollegieblock.
- Brevpapper.
- Säkerhetskuvert.
- Korrespondenskort med kuvert.
- Pappersmappar.
- Kuvert.

Anbudsgivaren skulle även tillhandahålla en webbshop för avropsberättigades beställningar samt hantera packning- och plocktjänster, adressering och distribution. Samtliga varor inom detta anbudsområde skulle uppfylla kraven på miljömärkning enligt Svanen eller likvärdigt.

3.2.2 Anbudsområde 2 – Förnyad konkurrensutsättning

Anbudsområdet avsåg Kontorstryck, Huvudsakliga produktioner av varor och tjänster samt övriga tillkommande varor och tjänster och avropsmodellen var förnyad konkurrensutsättning.

3.2.2.1 Kontorstryck

Kontorstryck som omfattades av anbudsområdet förnyad konkurrensutsättning bestod av sådant kontorstryck som avsågs i anbudsområde 1 och som översteg 50 000 kr per avropsberättigad och kalenderår. Även övrigt kontorstryck oavsett inköpsnivå som inte fanns specificerat i varukorgen omfattades av detta anbudsområde.

3.2.2.2 Huvudsakliga produktioner av varor och tjänster

Anbudsområdet omfattade även huvudsakliga produktioner av varor och tjänster som innefattade följande produkter oavsett inköpsbelopp:

- Böcker (mjuk- och hårdband).
- Broschyrer och magasin.
- Foldrar.
- "Statligt tryck".
- Informations-, display- och presentationsmaterial.
- Rapporter.
- Kataloger - självhäftande etiketter och dekaler.
- Variabeltryck (variabeldata med personifierat tryck som riktar sig direkt till den det berör).
- Övriga varor och tjänster med anknytning till huvudsakliga produktioner av varor och tjänster och som uppfyller ställda krav i ramavtal och förfrågningsunderlag.

Även tjänsterna nedan som ingår som ett naturligt led i produktionen av varorna ovan omfattades av anbudsområdet:

- Prepress: repro/prepressarbete, skanning, provtryck, bildbehandling, retusch, färghantering, bildanpassning till tryck och andra publiceringsformer, CD/DvD-bränning och USB-lagring.
- Ateljétjänster: layout- och formgivningsarbete, bildbehandling, retusch, originalframtagning med grafisk profil som grund (utan koppling till om tryckning sker eller ej).
- Efterbehandling: bigning, skärning, falsning, bindning och häftning. Även laminering, lackning, specialhäftning och stansning.
- Packning, lagerhållning, distribution och försäljning: plock- och packtjänster, adressering, lagring, distribution och försäljning av tryckt och annat marknads- och informationsmaterial.
- Kopieringstjänster (inklusive ritningskopiering, fotokopiering och pärmproduktion)

3.2.2.3 Övriga tillkommande Varor och Tjänster

Anbudsområdet omfattade även övriga tillkommande varor och tjänster oavsett inköpsbelopp:

- Expo/utställningssystem inklusive roll-up och vepor.
- Systemstöd/webbtjänster/Print-on-demand.
- Mediabank med beställningsfunktion för alla typer av bilder, dokument, trycksaker och annat lagerfört material.
- Mallproduktion (t.ex. visitkort, produktblad, annonser o.s.v.).

- Projekt- och planeringsverktyg.
- Systemimplementering med avropsberättigads webbgränssnitt.
- Digital arkivering av projekt och dokument.
- Pärmproduktion.
- Beräkning av trycksakers miljöpåverkan.
- Grafiska konsulttjänster t.ex. effektivisering av arbetsflöden, färghantering etc.
- Digital publicering.
- Cross Media.
- E-handel.

3.3 Utvärdering

Utvärdering skedde enligt lägsta pris genom att i Anbudsområde 1 utvärdera en priskorg för Kontorstryck. Anbudsområde 2 utvärderades genom en priskorg för Huvudsakliga produktioner av varor och tjänster och en priskorg för Övriga tillkommande varor. Tryckeritjänster är problematiskt att upphandla och utvärdera eftersom de trycksaker som beställs ofta är individuellt anpassade. Tanken med typfallen i priskorgarna var att utforma dem utifrån vad en genomsnittlig myndighet oftast beställde.

3.4 Leverantörskvalificering

För att säkerställa att ramavtalsleverantörerna skulle ha en hög och jämn tryckkvalitet med effektiva och kvalitetssäkrade produktionsprocesser ställdes krav på att anbudsgivarna skulle vara certifierade enligt CGP eller likvärdigt. Om anbudsgivaren inte var certifierad enligt CGP kunde anbudsgivaren styrka att kravet var uppfyllt genom att utföra 7 stycken olika steg i samband med framtagande av en PDF-fil som skulle godkännas av Kammarkollegiet.

Avseende krav på ekonomisk ställning ställdes krav på att anbudsgivare i anbudsområde 1 skulle ha en genomsnittlig årsomsättning på minst 5 miljoner kronor under de senaste två räkenskapsåren. För anbudsområde 2 skulle anbudsgivarna ha en genomsnittlig årsomsättning på minst 15 miljoner kronor under de senaste två räkenskapsåren. Krav ställdes även på att anbudsgivarna skulle inneha ett kreditomdöme om 40 enligt Creditsafe.

Anbudsgivarna skulle i den senaste upphandlingen uppfylla samtliga obligatoriska krav enligt Svanens senast gällande kriteriedokument "041 Tryckerier, trycksaker, kuvert och andra förädlade pappersprodukter". Därtill skulle anbudsgivaren bedriva ett aktivt miljöarbete samt ha tydligt formulerade miljömål.

Anbudsgivarna skulle styrka erforderlig teknisk kapacitet genom att inkomma med två referensuppdrag per anbudsområde som utförts eller utfördes av anbudsgivaren under de senaste tre åren.

3.5 Överprövning

Tilldelningsbeslutet för anbudsområde 2 överprövades av en leverantör som inte tilldelades ramavtal. Leverantören menade att upphandlingens utvärderingsmodell i kombination med förfrågningsunderlagets utformning i övrigt innebar att tilldelningsgrunden lägsta pris inte skulle realiseras vid avrop från ramavtalen. Leverantören ansåg att utvärderingsmodellen kunde manipuleras då orimligt låga priser kan offereras samtidigt som leverantörerna inte har någon skyldighet att utföra uppdrag enligt de offererade priserna. Vidare anfördes att flera av de tilldelade leverantörernas priser understeg produktionskostnad och sannolikheten att leverantörerna skulle leverera till den prisnivån vid avrop var minimal.

Förvaltningsrätten konstaterade dock att utvärderingsmodellen inte kunde anses strida mot LOU och att det i målet inte framgick att utvärderingsmodellen inte skulle leda till att det anbudet med lägst pris antas. Leverantören kunde inte anses ha lidit skada.

4 Nuvarande ramavtal

4.1 Avtalens löptid

Ramavtalen, som började gälla from 2016-02-24 respektive 2016-05-29, gäller till och med 2020-02-23 respektive 2020-05-08.

4.2 Antagna ramavtalsleverantörer

Följande 3 ramavtalsleverantörer antogs i anbudsområde 1 (rangordnat avropsförfarande):

1. AJ E-Print AB
2. Edita Bobergs AB, numera Åtta.45 Tryckeri AB
3. DanagårdLITHO AB

Följande 12 ramavtalsleverantörer antogs i anbudsområde 2 (förnyad konkurrensutsättning som avropsförfarande):

-AJ E-Print AB	-Exakta Print AB
-Ale Tryckteam AB	-Ineko AB, numera BrandFactory AB
-Arkitektkopia Aktiefbolag	-Lenanders Grafiska AB
-DanagårdLiTHO AB	-PRINTFABRIKEN i Karlskrona AB
-Edita Bobergs AB, numera Åtta.45 Tryckeri AB	-Scanprint, numera Stibo Graphic A/S
-Elanders Sverige AB	-Taberg Media Group AB

4.3 Försäljning på ramavtalen

Statistiken som redovisas i detta avsnitt baseras på uppgifter redovisade av de 12 ramavtalsleverantörerna. Statistiken baseras både på försäljningsredovisningen som ramavtalets administrationsavgift baseras på samt detaljerad statistik avseende ramavtalets användning som begärts in av projektgruppen under förstudien. Projektgruppen vill uppmärksamma om att ramavtalsleverantörerna kan ha redovisat den detaljerade statistiken på olika sätt på grund av deras olika kategoriseringar av produkterna.

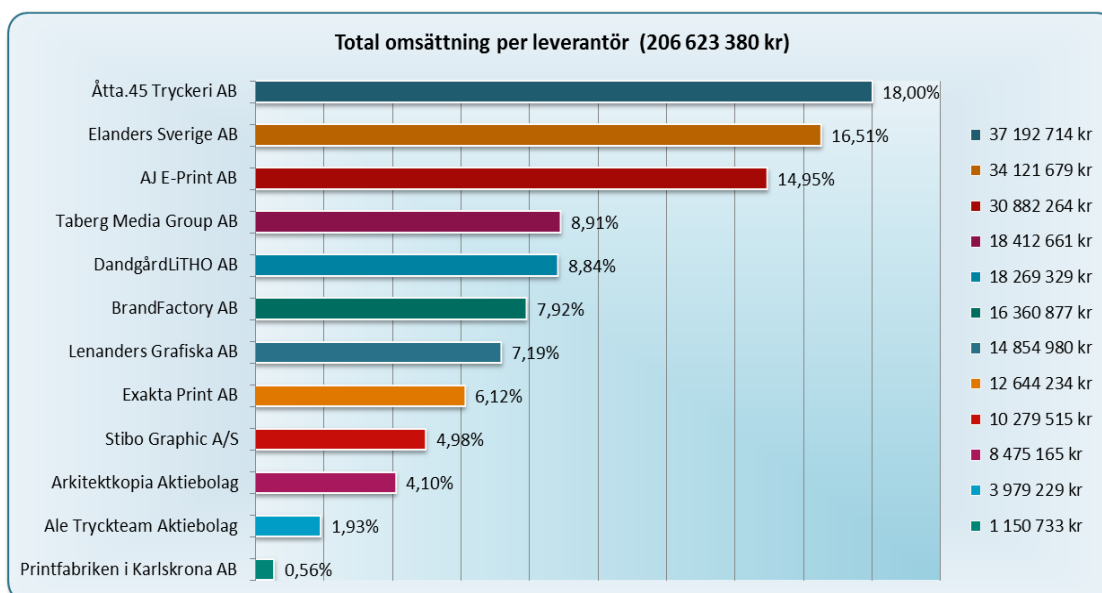
4.3.1 Total omsättning på ramavtalet

Nedan visas de 12 ramavtalsleverantörernas omsättningsredovisning som rapporterats in via avropa.se avseende hela år 2017 och år 2018.

2017	2018
111 789 000 kr	147 181 000 kr

4.3.2 Total omsättning per ramavtalsleverantör

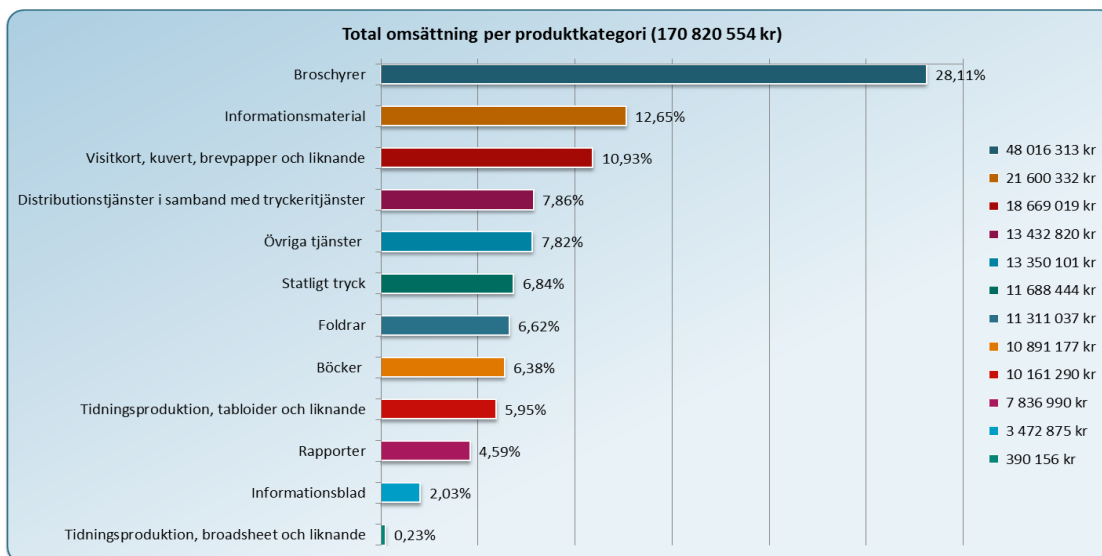
Nedan redovisas omsättningsstatistik avseende år 2017 samt år 2018 kvartal 1- 3 per ramavtalsleverantör. Statistiken baseras på uppgifter redovisade av de 12 ramavtalsleverantörerna.

4.3.3 Total omsättning per produktkategori

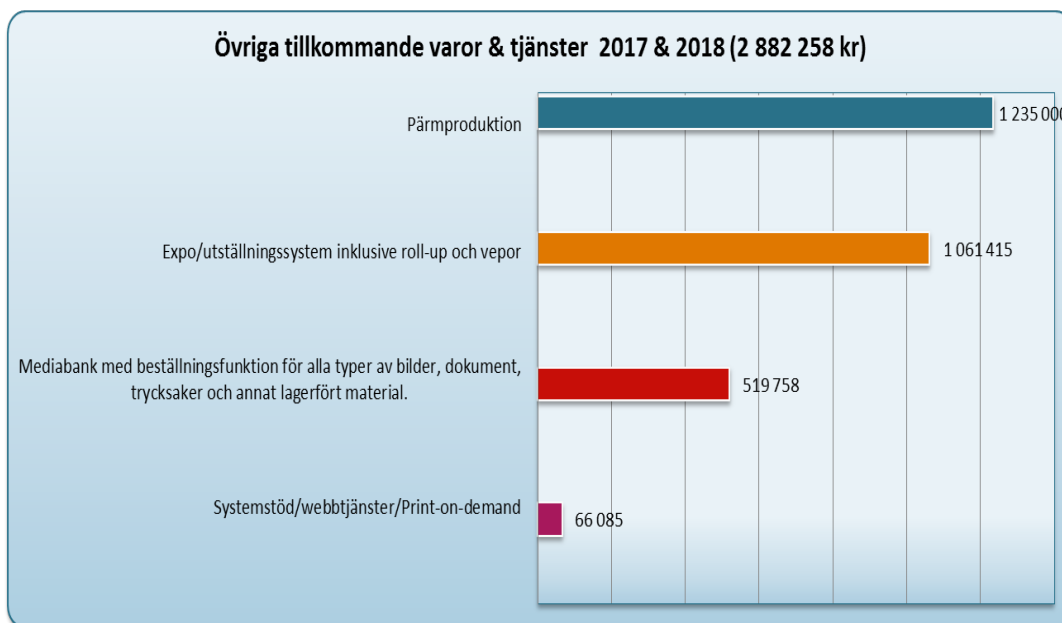
4.3.3.1 Kontorstryck och huvudsakliga produktioner av varor och tjänster

Nedan redovisas omsättningsstatistik avseende år 2017 samt år 2018 kvartal 1- 3 per 12 stycken produktkategorier för kontorstryck och huvudsakliga produktioner av varor och tjänster. Statistiken baseras på uppgifter redovisade av de 12 ramavtalsleverantörerna.

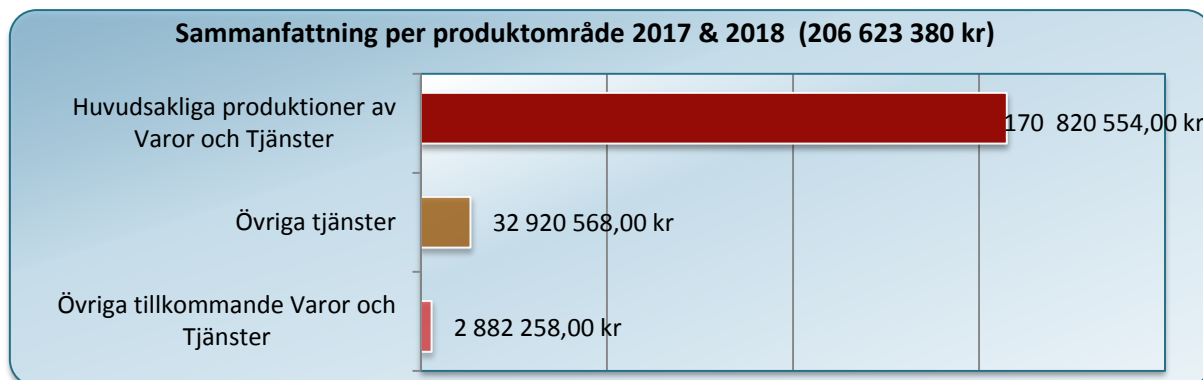
4.3.3.2 Övriga tillkommande varor och tjänster

Nedan redovisas omsättningsstatistik avseende år 2017 samt år 2018 kvartal 1-3 för övriga tillkommande varor och tjänster. Statistiken baseras på uppgifter redovisade av de 12 ramavtalsleverantörerna.

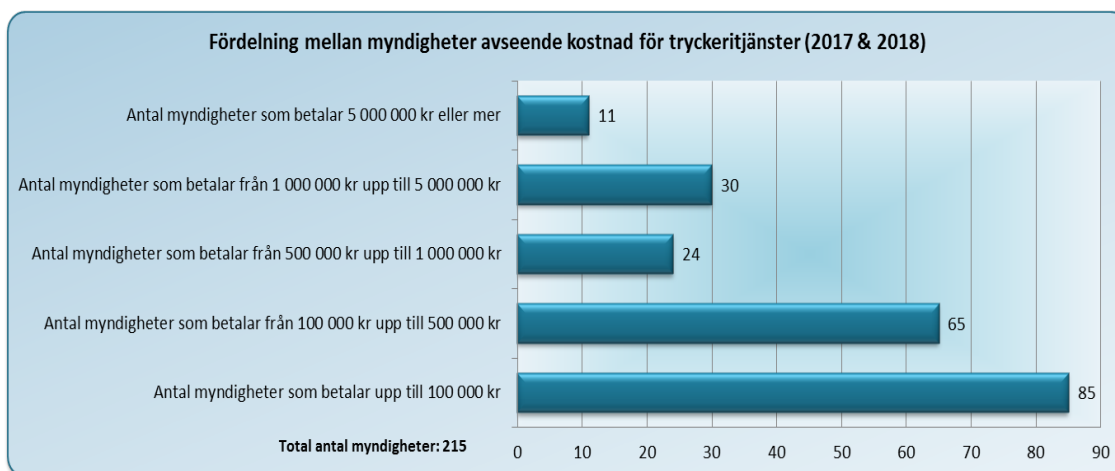
4.3.3.3 Sammanfattning omsättning per produktområde

Nedan redovisas en sammanfattning av omsättningsstatistik avseende år 2017 samt år 2018 kvartal 1-3 för anbudsområde 2 förnyad konkurrensutsättning. Statistiken baseras på uppgifter redovisade av de 12 ramavtalsleverantörerna.

4.3.3.4 Fördelning av omsättning mellan avropande myndigheter

Nedan redovisas hur omsättningen har fördelats mellan de avropande myndigheterna. Det framgår av diagrammet att de flesta myndigheterna som avropar från ramavtalet har betalat upp till 100 000 kr under 2017 samt år 2018 kvartal 1- 3. Det är få ramavtalsanvändare som har avropat för mer än 5 000 000 kr. Statistiken baseras på uppgifter redovisade av de 12 ramavtalsleverantörerna.

4.4 Förvaltning av ramavtalet

Ramavtalet förvaltas av enheten för ramavtalsförvaltning vid Kammarkollegiet.

5 Information om ramavtalen

Information om ramavtalen finns sammanställd på www.avropa.se. Där publiceras bl.a. listor över ramavtalsleverantörer och avropsberättigade myndigheter, avtalsdokument, avropsmallar, samt vägledningar med stöd för avropsberättigande myndigheter vid avrop.

Kammarkollegiet genomför också regelbundet olika typer av seminarier kopplat till respektive ramavtalsområde, två så kallade Avropadagar riktade till myndigheter och tre leverantörsdagar fördelat på leverantörer inom IT-och telekom, resebranschen samt övriga varor och tjänster. Därutöver ges vägledning och stöd i samband med bl.a. avrop från ramavtalen via såväl mail som telefon.

6 Offentlig sektors behov

6.1 Inledning

För att kartlägga behovet inom offentlig sektor gällande det aktuella ramavtalsområdet samt fånga in och analysera synpunkter på det befintliga ramavtalet har det i förstudien genomförts dels en enkätundersökning och dels ett referensgruppsmöte med bl.a. deltagare från de myndigheter som i enkäten anmält sitt intresse för att ingå i referensgruppen.

6.2 Myndighetsenkät

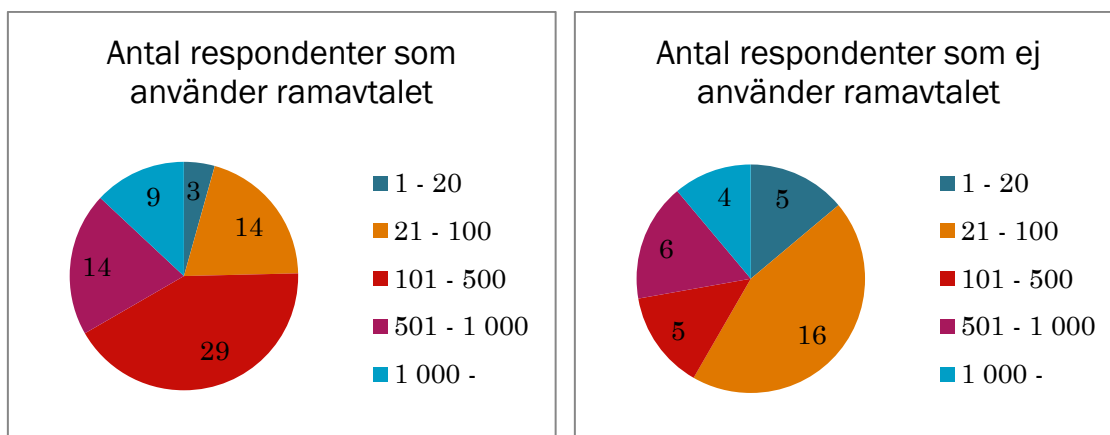
En enkät gick ut till 343 avropsberättigade myndigheter. Av de 105 respondenter som besvarade enkäten angav 36 respondenter att de inte har använt sig av Kammarkollegiets ramavtal. Resterande 69 respondenter har besvarat frågorna i enkäten.

Syftet med enkäten var att undersöka behovet av samt önskemål kring tryckeritjänster inom ramavtalsområdet. Vidare var syftet att ge myndigheterna möjlighet att dela med sig av sina erfarenheter rörande det befintliga ramavtalet och ge generella synpunkter avseende en eventuellt kommande upphandling av ett statligt ramavtal.

Nedan följer en redovisning av myndighetsenkäten.

6.2.1 Respondenterna

Diagrammen nedan visar fördelningen i storleksordning på respondenterna utifrån antal anställda i deras myndigheter.

Mellanstora myndigheter med 101 – 500 anställda representerar det största segmentet av respondenterna som använder sig av Kammarkollegiets ramavtal för tryckeritjänster.

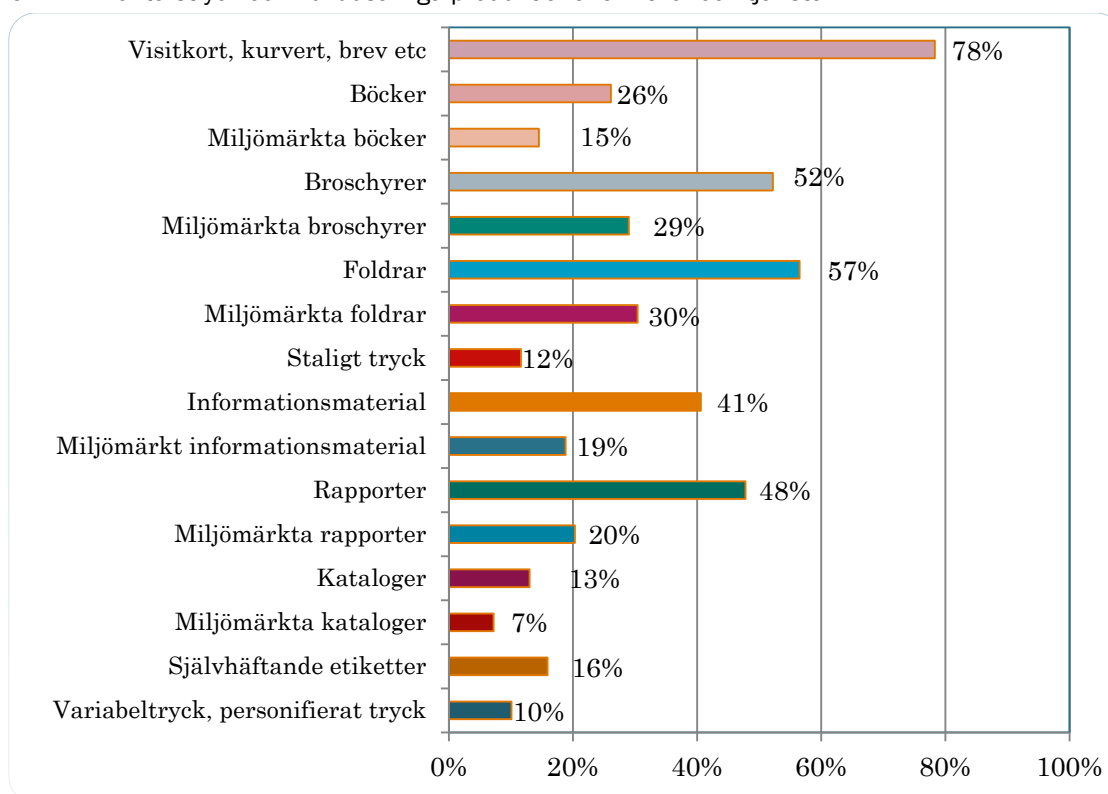
Hälften av de 36 respondenterna som inte använder ramavtalet anger som skäl att de inte har behov medan den andra hälften anger att de har gjort egna upphandlingar. Av de 18 respondenter som har gjort egna upphandlingar har majoriteten under 100 anställda och ett behov som understiger 500 000 SEK per år. På frågan om varför de har gjort egna upphandlingar angavs följande:

- Direktupphandling för att minimera administrationskostnaderna då behovet är litet.
- Myndigheten godkänner inte molntjänster varför geografisk närhet blir viktigt.
- Ramavtalet är inte anpassat för behovet.
- Särskilda krav.

6.2.2 Huvudsakliga varor och tjänster som har avropats

Diagrammen nedan visar hur många procent av respondenterna som har avropat angivna tjänster.

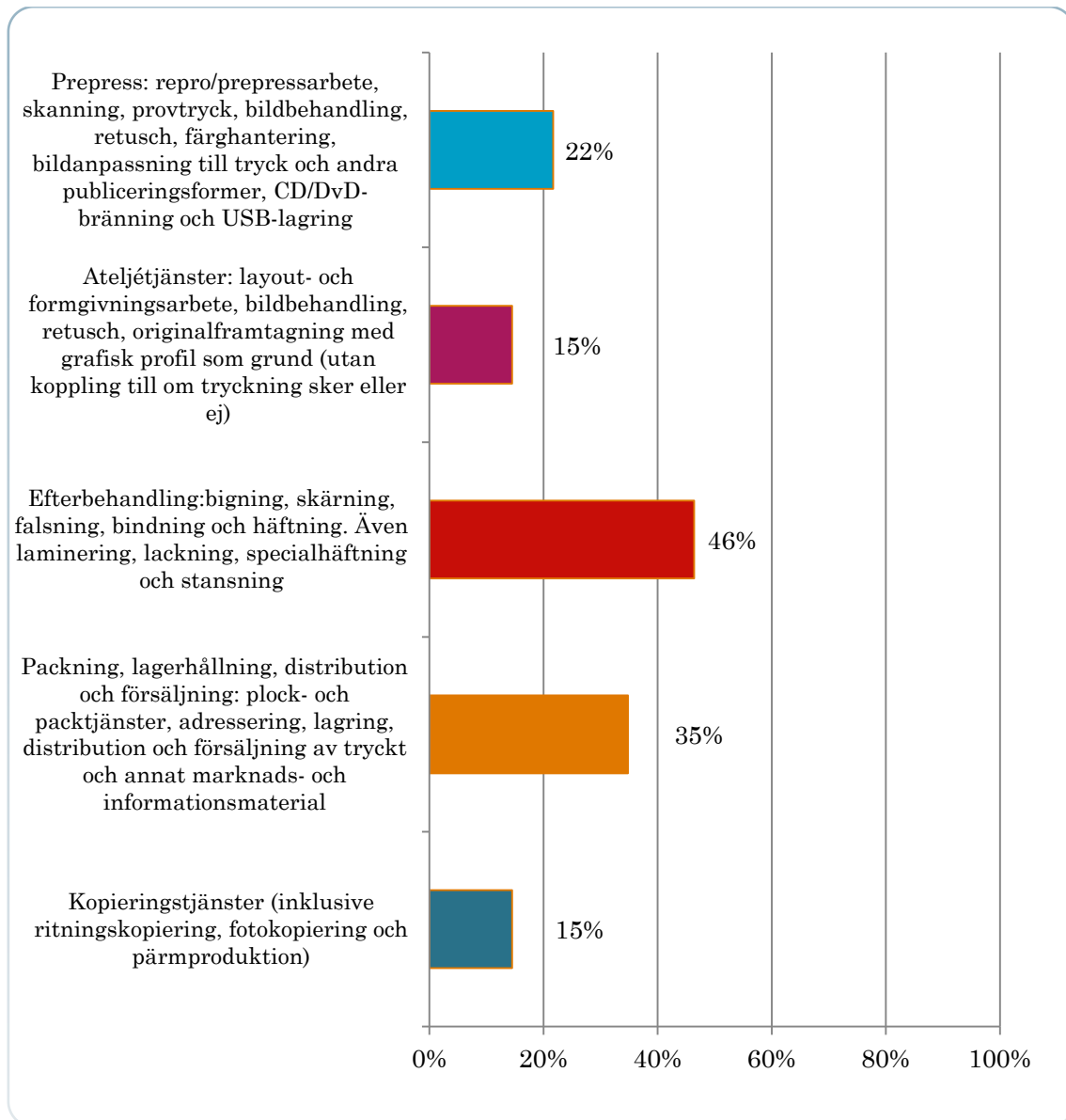
6.2.2.1 Kontorstryck och huvudsakliga produktioner av varor och tjänster

De flesta respondenter har avropat visitkort, kuvert och brev. Ungefär hälften har avropat broschyrer, foldrar, rapporter och informationsmaterial. Noterbart är också att majoriteten av respondenterna inte har avropat miljömärkta varor.

6.2.2.2 Tjänster som i ett naturligt led ingår i produktionen av ovanstående tjänster

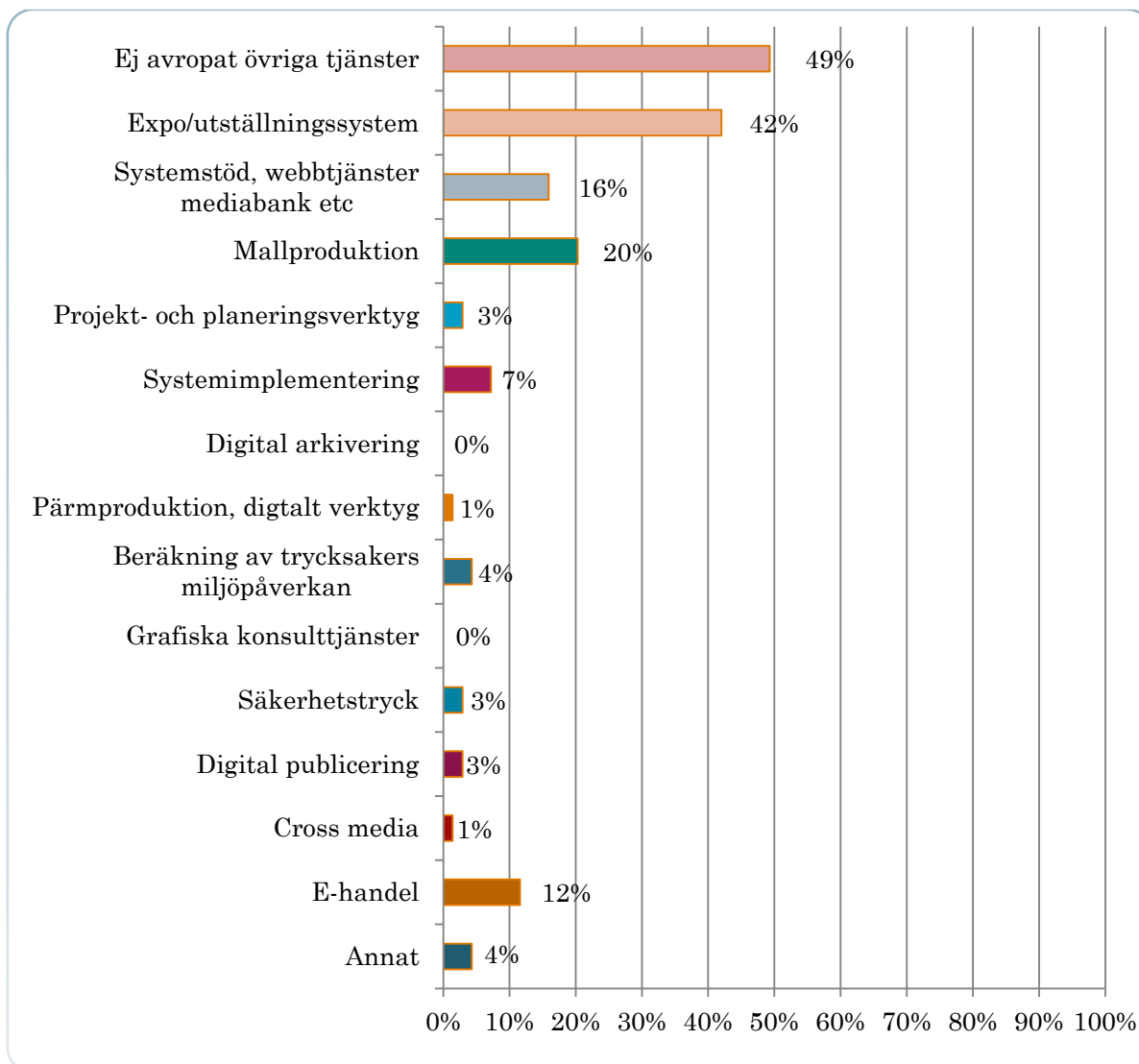
Diagrammet nedan visar hur många procent av respondenterna som har avropat tjänster som ingår som ett naturligt led i produktionen av de huvudsakliga varorna och tjänsterna.

De tjänster som flest respondenter avropar är efterbehandling följt av packning, lagerhållning, distribution och försäljning.

6.2.3 Övriga tillkommande varor och tjänster som har avropats

Diagrammet nedan visar hur många procent av respondenterna som har avropat övriga tillkommande varor och tjänster.

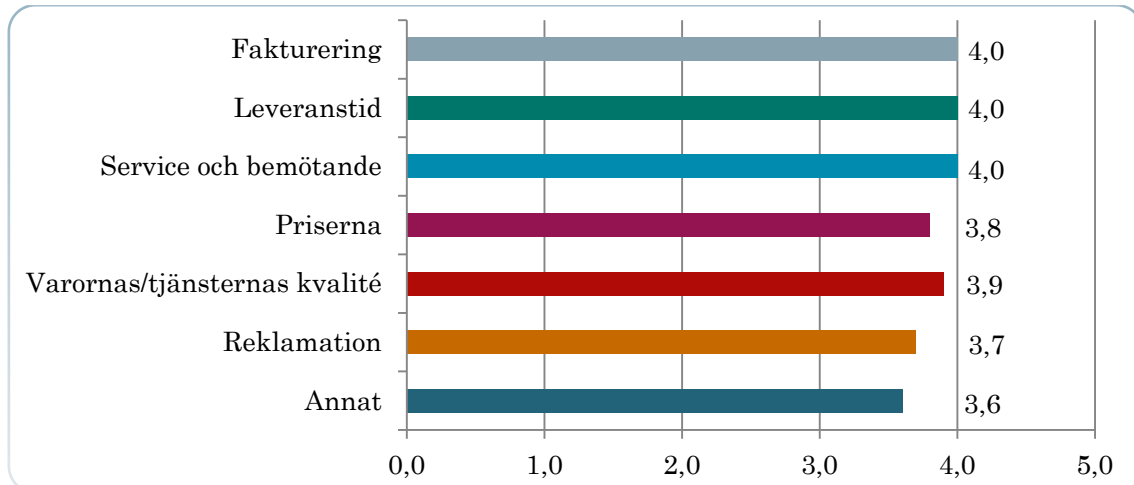

Diagrammet visar att det är få respondenter som har avropat dessa tjänster bortsett från expo/utställningssystem för t.ex. mässor. Över 10 % men under 20 % har också avropat e-handel, webbtjänster som mediabank samt mallproduktion.

6.2.4 Nöjdhet

Respondenterna är generellt sett nöjda med ramavtalsleverantörerna och ca 73 % anger att de är nöjda eller mycket nöjda. Av respondenterna har ca 23 % angett att de varken är nöjda eller missnöjda medan ca 4 % har angett att de är missnöjda.

Diagrammet nedan visar medelvärdet på hur nöjda respondenterna är med ramavtalsleverantörerna i olika avseenden. Nöjdhetsskalen går från 1 – 5, där 5 är bäst.

Det kan konstateras att medelvärdet är högt och att respondenterna överlag är nöjda med ramavtalsleverantörerna. De respondenter som har varit mindre nöjda har bl.a. anfört att det har varit dålig kvalitet på produkterna, det har varit problem med faktureringen, leverans har inte skett i tid då tryckeriet ligger långt bort samt att reklamation har hanterats långsamt.

6.2.5 Avropsmodell

Majoriteten av respondenterna (46,4 %) förordar en kombination av rangordning och förnyad konkurrensutsättning som avropsmodell. Ungefär 35 % av respondenterna föredrar rangordning som avropsmodell och en respondent önskar att fler produkter inkluderas i rangordningen och att beloppsgränsen höjs. Av respondenterna har ca 22 % angett att de önskar att avropsmodellen är förnyad konkurrensutsättning.

6.2.6 Tilldelningskriterier

Som tilldelningskriterier vid en förnyad konkurrensutsättning angavs pris, miljö, tillgänglighet, sortimentsbredd och kvalitet. Dessutom föreslogs leveranstid och leverantörens förmåga att lösa uppdraget som ytterligare tilldelningskriterier.

Det har framkommit synpunkter på att priset inte bör vara så styrande och att det finns ett behov av bättre stöd vid avrop när utvärdering sker av kvalitet.

6.2.7 Uppdelning av anbudsområdet

Av enkätsvaren framgår att det finns skäl både för och emot en uppdelning av anbudsområdet. De respondenter som förespråkar en uppdelning har bland annat redovisat följande förslag:

- Ett anbudsområde för enklare och mer standardiserade förbrukningsmaterial där avropen är enkla att göra samt ett anbudsområde för trycksaker där kvaliteten är viktigt att kunna anpassa och specificera efter önskemål.
- Ett område för standardtryck och ett för finare tryck (storbild, olika material mm).
- Variabeltryck borde vara ett eget område.
- Ett område för tjänster/layout, ett för rena trycksaker och ett för presentationsmaterial/mässmaterial.
- Ett område för fasadvepor och ett för skyltar.
- Uppdelning i produktkategori.
- Utifrån pris/volym.
- Specialistkompetens.
- Snabba leveranser och leveranser med ”normal” leveranstid.

Respondenterna som inte vill ha en uppdelning anger att det är önskvärt med en leverantör för alla tjänster och produkter. Avropen förenklas om leverantörerna har en stor bredd.

6.2.8 Ramavtalets utbud

De avropsberättigade myndigheterna tillfrågades ifall de saknar några tjänster på ramavtalet och respondenterna svarade huvudsakligen att de inte saknade några tjänster på det nuvarande ramavtalet.

Det inkom dock önskemål om att ramavtalet även ska omfatta tryck på textilier och skyltar samt ett större tjänsteutbud i allmänhet.

Respondenterna framförde att tryckerierna inte alltid är konkurrenskraftiga prismässigt jämfört med mer specialiserade företag och att ramavtalet därför skulle kunna delas upp på flera olika ramavtal istället för att utökas.

6.2.9 Miljökrav

I enkäten ombads respondenterna att svara på vilka miljökrav som ska ställas i ramavtalet. Respondenterna ansåg inte att det finns några miljökrav som saknas i ramavtalet men de angav bland annat att krav kan ställas på FSC, Svanen och ISO 14001.

Det har även framkommit synpunkter på att miljöprodukter borde vara standard på ramavtalet och inte tvärtom. Ifall alla leverantörer enbart skulle erbjuda miljöcertifierade produkter hade särskilda krav inte behövts ställas vid avrop. Det efterfrågades även ett tydliggörande av vilka miljökrav som har ställts på ramavtalsleverantörerna samt en handledning eller råd och tips på vilka övriga miljökrav som kan ställas vid en förnyad konkurrensutsättning.

6.2.10 E-handel

Av 69 respondenter har 11 (15,9 %) svarat att de har anslutit någon leverantör av tryckeritjänster till e-handel. Det rör främst standardiserade produkter som visitkort, korrespondenskort, block, kuvert och lagerhållna publikationer.

De flesta har angett att de använder Visma Proceedo som e-handelssystem men även Agresso förekommer. Majoriteten av dessa respondenter var nöjda med hur e-handeln har fungerat. En respondent från en stor myndighet angav dock att det inte finns några system idag som fungerar bra för tryckeritjänster.

Av respondenterna som använder e-handel används punch-out, SFTI/ESAP 6 Avrop, avropsberättigads leverantörportal och fri form via e-post för att ta emot order.

Ungefär 22 % av respondenterna har gjort beställningar genom att logga in i ramavtalsleverantörernas webbshopar som inte är anslutna till den avropsberättigades e-handelssystem.

Få av respondenterna hade möjlighet att besvara frågan vilken typ av e-handel som är mest effektivt för tryckeritjänster.

6.2.11 Användarvänlighet och kunskap om ramavtalet

Respondenterna har haft möjlighet att inkomma med synpunkter och idéer på hur användarvänligheten av ramavtalet kan förbättras. Det har lyfts fram att vissa tjänster så som layout, grafisk design, originalarbete, lagerhållning och plockning kan presenteras tydligare på avropa.se för att underlätta avrop av dessa tjänster. I enkätsvaren framgår även att det efterfrågas större tydlighet avseende möjligheterna att kombinera utvärdering av pris och kvalitet. Respondenterna önskar även att det tydligare framgår vad som ingår i offererade priser.

En begränsning av antalet ramavtalsleverantörer önskas även från en respondent. I enkätsvaren har det även lyfts fram önskemål på att ramavtalsleverantörerna ska ha en personobunden e-postadress och som bevakas av flera personer. Avseende avropsblanketten så hade det varit bra om det tydligare framgår vilka krav som kan ställas på bland annat kvalitetsnivån och leveranstiden. För att underlätta avrop ytterligare har det inkommit förslag på att upprätta en ordlista med ord som förekommer inom tryckeribranschen samt exempelavrop då ramavtalet kan vara svårt att förstå för sällan-användare.

6.2.12 SUA och koppling till samhällsviktig funktion

10 (14,5 %) av 69 respondenter har angett att deras myndighet har behov av säkerhetsskyddsavtal (SUA) för tryckeritjänster.

Av 68 respondenter har 6 (8,8 %) angett att ramavtalet för tryckeritjänster har någon koppling eller påverkan av deras krisberedskap eller eventuell samhällsviktig funktion.

Information i tryckt format i händelse av kris, handböcker för beredskapsarbete, propositioner samt nationella riktlinjer och föreskrifter angav som exempel på vad som avsågs.

6.2.13 Övrigt

Några övriga synpunkter som har framkommit i myndighetsenkäten är att det bör framgå i ramavtalet att original som produceras av tryckeriet ägs av myndigheten som gjort avropet och ska kunna begäras ut vid exempelvis hävning av kontrakt eller byte av leverantör.

Det har inkommit uppgifter om att det är svårt för avropsberättigade att ha kännedom om papperskvaliteten vid avrop och att det finns önskemål om att få se och känna på olika typer av papperssorter innan avrop görs.

En respondent har beskrivit att det finns problem med följesedlar som inte överensstämmer med ordern när ramavtalsleverantören har flera olika lager. Det finns även ramavtalsleverantörer som har olika enheter vid beställning och fakturering vilket är problematiskt för avropsberättigads ordermatchning.

6.2.14 Sammanfattning av myndighetsenkät

De avropsberättigade myndigheterna som har besvarat myndighetsenkäten är i huvudsak nöjda med ramavtalet. Ramavtalet används idag i stor utsträckning samtidigt som det har framkommit att flera avropsberättigade ser fördelar med att använda lokala tryckerier.

Behovet av kontorstryck och de huvudsakliga produktionerna av varor och tjänster tillsammans med de tjänster som utgör ett naturligt led i produktionen av dessa är stort. Det kan dock konstateras att behovet för de övriga tillkommande varorna och tjänsterna som exempelvis digital arkivering, grafiska konsulttjänster och projekt- och planeringsverktyg är begränsat. Undantaget är expo- och utställningssystem som har avropats i stor utsträckning.

Myndigheterna är generellt sett nöjda med priserna samt varorna och tjänsternas kvalitet, som också har angetts vara de lämpligaste tilldelningskriterierna, men det finns utrymme för förbättring. Miljö anges av många respondenter vara ett lämpligt tilldelningskriterium och får anses vara en viktig faktor för många avropande myndigheter.

Mindre myndigheter är inte lika benägna att använda ramavtalet och det framgår att ramavtalet kan vara komplicerat att använda för myndigheter som sällan använder det. Det finns således ett stort behov av att kunna avropa via en rangordning och en kombination av rangordning och förnyad konkurrensutsättning är den avropsmodell som förespråkas mest.

6.3 Referensgruppsmöte med myndigheter

Några av de myndigheter som i enkäten, via avropa.se eller på annat sätt anmält intresse att medverka i referensgruppen bjöds in till ett möte på Kammarkollegiet.

Sammanlagt bjöds sju avropsberättigade myndigheter in till referensgruppsmöte. Sju personer från totalt sex myndigheter deltog.

Syftet med referensgruppsmötet var att, som ett komplement till enkäten, på ett fördjupat plan ge myndigheterna möjlighet att dela med sig av sina erfarenheter rörande det befintliga ramavtalet och komma med synpunkter avseende en eventuellt kommande upphandling av ett statligt ramavtal för tryckeritjänster.

Nedan följer en redovisning av referensgruppsmötets viktigaste frågor.

6.3.1 Utvärdering av anbud

Referensgruppen anser att kvalitet på varan och tjänsten är viktigare än pris. Som exempel på leverantörernas kvalitet nämns följande;

- Att leverantören är tillgänglig, kan leverera snabbt, tillhandahåller bra service med snabba svar och feedback samt att det finns en utsedd kontaktperson på tryckeriet.
- Att leverantören är trovärdig med hur de kommer att klara uppdraget, genom att till exempel ha backup-rutiner.
- Att leverantören visar att de jobbar bra med korrektur genom att beskriva sin digitala korrekturhantering.

Även miljöaspekter är viktigt för referensgruppen vid utvärderingen.

6.3.2 Avropsordning

Referensgruppen förespråkar komboavtal, d.v.s. rangordning för enklare standardiserat kontorstryck samt förnyad konkurrensutsättning för resterande produkter. Det anses fördelaktigt att teckna leveransavtal istället för att göra enstaka avrop.

6.3.3 Tilldelningskriterier

Gällande utvärdering av provtryck så vill några av referensgruppsdeltagarna att möjligheten ska finnas kvar medan en myndighet menar att det finns en risk att leverantören inte lever upp till samma kvalitet vid faktiska leveranser. Om provtrycken är mätbara ska de levereras med rasterpunkter så att de kan mätas med en densitometer av beställande myndighet.

En myndighet ansåg att alla tilldelningskriterier som finns i dagens avtal förutom JDF-baserat arbetssätt bör vara kvar.

Några i referensgruppen föreslog att utvärdering utifrån leveranstid och uppdragsbeskrivning ska läggas till som tilldelningskriterier.

En myndighet hade tidigare kravställt på snabba leveranser inom 5 timmar, vilket då resulterade att inga anbud inkom då ingen ramavtalsleverantör kunde uppfylla detta.

6.3.4 Produktutbud

Några i referensgruppen ansåg att det kan vara bra att dela upp anbudsområdena i produktkategorier där foliering, expo och event (storformat) är ett eget anbudsområde.

En så kallad korrekturportal med digital korrekturläsning skulle vara intressant och tillhandahålls enligt uppgift i vart fall av en leverantör. Däremot ska möjligheten att skicka PDF-filer också finnas kvar.

Det kan vara bra att fortsättningsvis ha med grafiska konsulttjänster.

Referensgruppen hade önskemål om att ställningar till roll ups ska kunna hyras ut av leverantörerna för att sedan lämnas tillbaka efter användning vilket är miljövänligt. Referensgruppen vill även att leverantörerna ska kunna magasinera mässmaterial som till exempel bord och stolar. En myndighet har behov av foliering av glasrutor och skyltar.

6.3.5 Kravställning och avtalsvillkor

6.3.5.1 Utbildning för beställare/avropare

Flera referensgruppsdeltagare ansåg att det vore bra om leverantörerna tillhandahöll utbildning av tryckeritjänster för beställare och avropare, samt att de kunde visa sitt tryckeri för intresserade och förklara hur till exempel tryckmaskiner fungerar på plats.

6.3.5.2 Viten

Några referensgruppsdeltagare ansåg att det viktigaste är att vitesförlägganden används mot leverantörerna så att leverantörens ledning blir informerad och vidare kan användas som underlag för en eventuell senare hävning av kontraktet, snarare än att vitesbeloppet är högt. Det är även viktigt att vitesfakturan inte kvitteras mot en annan faktura. En myndighet hade 10 000 kr per vecka som viteskrav på förseningar avseende en rapport.

6.3.5.3 Avropssvar

Referensgruppen ansåg att det är få avropssvar vid avropsförfrågan och att det borde vara ett krav på leverantörerna som inte kan lämna anbud att ändå svara på avropet och ange varför anbud inte kan lämnas. Detta bör sedan redovisas till Kammarkollegiet och vid avvikelser vara kopplat till viten och sanktioner.

Krav på tydligare fakturadetaljer med möjlighet till vite och sanktioner vid avvikelser förespråkas också.

Det rekommenderas att Kammarkollegiet inte hänvisar till ALG10, bland annat med tanke på avsnitt 24 Upplagefel och upplageavvikelser i ALG10.⁷

6.3.6 Miljö

Referensgruppen ansåg att utgångspunkten i ramavtalet bör vara att leverantörerna i första hand ska leverera trycksaker som är miljömärkta, detta oavsett produktkategori. Vill en myndighet inte ha miljömärkta produkter så ska det aktivt behöva anges vid avropet.

Reklambyråer och andra formgivare kan påverka myndigheter om vilken kvalitet som bör användas och vara en av anledningarna till att myndigheter väljer bort miljömärkta produkter. Svanens logga kan till exempel störa formen.

En myndighet ansåg att det är viktigt att makulatur minskas. Med makulatur avses det pappersspill som blir över i samband med tryckning. Det kan till exempel vara inställningsark som går åt för att ställa in färg och format.⁸

Några referensgruppdeltagare ansåg också att det är viktigt att beställare tänker igenom hur mycket som verkligen behöver tryckas för att minska onödiga exemplar och därmed onödig miljöpåverkan.

6.3.7 Användarvänlighet

Avropsblanketten ansågs fungera bättre vid avrop enligt rangordningen än vid förnyad konkurrensutsättning. Ofta måste avropare bifoga en egen bilagd kravspecifikation till avropsblanketten oavsett hur omfattande avropsblanketten är.

Vägledningen ansågs vara bra men behöver förtydligas i vissa avseenden, till exempel genom att informera om att produkterna inte är miljömärkta som standard utan att det är något som avropare behöver beakta vid avrop.

6.3.8 Övriga synpunkter

Det har förekommit problem med faktureringen, särskilt i något fall när ramavtalsleverantören har bytt faktureringsystem.

En referensgruppdeltagare ansåg att det inte alltid är bra om leverantören levererar före utsatt tid. Avser exempelvis leveransen en rapport som ska bli offentlig först senare måste nämligen den bevakas så att inget läcker ut innan.

Det lyftes fram att det är bra med många ramavtalsleverantörer.

⁷ Se ALG10, <https://www.bransch koll.se/wp-content/uploads/2010/06/ALG-10.pdf>.

⁸ Se <http://www.tryckipedia.se/makulatur/> och <https://www.billes.se/academy/ordlista-tryck>.

En fråga som diskuterades var hur stort antal provtryck som ska kunna tas fram innan leverantören får ta ut ersättning för det.

Vad Print on demand innebär behöver förtydligas och klargöras.

6.4 Sammanfattning av referensgruppsmöte

Myndigheterna som deltog i referensgruppsmötet är huvudsakligen nöjda med ramavtalet men har framfört att pris inte är det viktigaste vid utvärdering och tilldelning. Leverantörernas kvalitet och kapacitet tillsammans med frågor rörande leveranstid och miljöaspekter har lyfts fram som viktiga för myndigheterna. Referensgruppen förespråkar att komboavtal upphandlas.

Produktutbudet på det nuvarande ramavtalet får anses vara tillfredställande men det finns förslag på att utöka utbudet med digital korrekturläsning och foliering av glas och skyltar. Även utbildningar och möjlighet till snabba leveranser efterfrågas.

7 Marknadsundersökning

7.1 Inledning

För att kartlägga marknadens utbud inom det aktuella ramavtalsområdet och fånga in och analysera synpunkter på det befintliga ramavtalet har det i förstudien genomförts möten med nuvarande ramavtalsleverantörer, potentiella leverantörer och branschföreningar.

7.2 Marknaden

Angränsande marknader

Tryckeribranschen angränsar och har numera sin grund i flera olika marknader som saknar skarpa gränser gentemot varandra. Det nuvarande ramavtalets största tyngd ligger dock i det som kan kallas för den klassiska tryckeribranschen där aktörerna består av tryckerier. Det finns leverantörer på det nuvarande ramavtalet som har gått från att kalla sig tryckerier till att kalla sig för infomedia-företag. Även benämningar som produktionsbyrå förekommer i branschen.

Branschorganisationen Grafiska Företagen delar in sina medlemsföretag i följande fem delbranscher:

- **Förpackning** – t.ex. förpackningstryckerier.
- **Infomedia** – delbranschen avser vanliga tryckerier och är den delbransch där dagens ramavtalsleverantörer bland annat befinner sig.
- **Bokbinderier** – denna delbransch omfattas också av det nuvarande ramavtalet. Vissa ramavtalsleverantörer använder underleverantörer för bokbinderi.
- **Storbild/screen** – avser traditionellt screentryck och bläckstrålebaserat storformat vilket omfattas av det nuvarande ramavtalet.
- **Stämplrar** – inom denna delbransch finns stämpeltillverkare.

Det kan konstateras att de nuvarande ramavtalsleverantörerna tillhör infomedia-branschen enligt Grafiska Företagens definition. Samtliga ramavtalsleverantörer har egna tryckmaskiner och kan på så sätt benämnas för tryckerier, men de kan även vara aktiva inom fler branscher.

På marknaden finns utöver tryckerierna även byråer som arbetar med grafisk design och som erbjuder kommunikationstjänster samt företag som tillhandahåller så kallade Digital Asset Management-verktyg. Dessa aktörer är experter inom vissa av de områden som omfattas av det nuvarande ramavtalet. Flera av tryckerierna kan däremot också erbjuda flera av de produkterna som de mer specialiserade aktörerna gör. Benägenheten att använda underleverantörer på marknaden är också stor varför många tryckerier kan erbjuda ett brett sortiment och helhetslösningar.

Det går således att göra följande sammanfattning av angränsande marknader utifrån denna förstudies perspektiv. Bilden är dock förenklad och de olika marknaderna kan självklart gå in i varandra mer eller mindre.

Tryckeritjänster	Grafisk design	PR- och kommunikationstjänster	Digital Asset Management
Till exempel tryck av: <ul style="list-style-type: none"> • Visitkort • Brevkort • Böcker • Foldrar • Affischer • Kataloger • Tidningstryck 	Till exempel: <ul style="list-style-type: none"> • Formgivning av trycksaker • Bildhantering • Redaktionell design • Typografi • Design av hemsidor 	Till exempel: <ul style="list-style-type: none"> • Affärs- och varumärkesstrategi • Mediarelationer • Digital strategi • Projektledning • Reklamkampanjer • Kommunikatör • Webbansvar 	Till exempel: <ul style="list-style-type: none"> • Digital Asset Management-verktyg.

Tryckeribranschen innefattar dessutom många fler tjänster som t.ex. lagring, tillhandahållande av mässmontrar och kuvertering samt distribution.

Tryckerierna

Tryckeribranschen är en SME-bransch med drygt 1000 tryckerier, boktryckerier, tidsskiftstryckerier, prepress- och premediaföretag samt bokbinderier.⁹

Hård konkurrens

Det råder en hård konkurrens på marknaden och har gjort det i flera år med stor prispress som följd. Antalet företag minskar på grund av att det är vanligt med sammanslagningar, uppköp och konkurser. Vissa leverantörer breddar sina utbud medan andra blir mer nischade för att möta konkurrensen.

Det har i förstudien framkommit att konkurrensen på den svenska marknaden ökar från utländska företag från exempelvis Danmark, Baltikum och Polen. Konkurrensen från aktörer i Asien är inte påtaglig men det finns vissa uppgifter om ökande konkurrens från leverantörer i Kina.

Trycktekniker och sortiment

Leverantörerna använder olika trycktekniker för att tillhandahålla tryckprodukter och valet av tryckteknik beror huvudsakligen på upplaga, format, omfång, kvalitetskrav och vilket material som ska användas. Digitaltryck och offsettryck är de vanligaste tryckteknikerna för de trycksaker som omfattas av det nuvarande ramavtalet men det finns även fler trycktekniker som används. Nedan följer en kort beskrivning av några trycktekniker.

⁹ Se SCB:s statistik över antal arbetsställen november 2018 fördelat på näringsgren Grafisk produktion och reproduktion av inspelningar.

- **Digitaltryck**
Digitaltryck blir allt vanligare och används framför allt vid små upplagor men har i samband med teknikutvecklingen börjat användas även vid större upplagor. Det finns olika typer av digitaltryckstekniker men det gemensamma för teknikerna är att tryckprocessen inte behöver något mellansteg, som t.ex. beredning av en tryckplåt, utan processen går direkt från dator till tryck på papper. Digitaltryck gör det möjligt att ha varierande text och bild på varje enskilt exemplar utan att tryckhastigheten försämras.
- **Offsettryck**
Denna tryckteknik räknas fortfarande som den vanligaste trycktekniken och består av två huvudvarianter; arkoffset och rulloffset. Offsettryck är en tryckteknik som lämpar sig bättre och blir mer effektivt vid större upplagor. Tekniken kan till exempel användas för att trycka visitkort, broschyrer och dagstidningar. Offsettryck innebär att en tryckplåt med tryckande och icke-tryckande ytor med olika kemiska egenskaper används.¹⁰ Ark-offset är något fördelaktigare ur kvalitetssynpunkt medan rulloffset är mer effektivt vid större upplagor.¹¹
- **Flexografi**
Flexografi är inte en lika vanlig tryckteknik inom detta ramavtalsområde och används framför allt inom förpacknings- och hygienpappersindustrin. Tekniken medför en hög tryckhastighet och fungerar i princip som en stämpel med upphöjningar och sänkor i tryckpartierna.¹²
- **Screentryck**
Screentryck är en tryckmetod som kan användas för många olika typer trycksaker men textilier är det vanligaste användningsområdet. Tryckmetoden ger ett detaljrikt tryck men är arbetskrävande och har en stor uppstartskostnad. Tekniken innebär att särskilda ramar tillverkas och att en duk eller film behandlas med ljus och emulgeringsmedel. Sedan placeras färg på duken och trycket skapas.¹³
- **Storformatsprint**
Storformatsprint innebär att en bläckstråleskrivare används och är lämpligt för stora trycksaker i mindre upplagor som exempelvis banderoller och affischer. De största maskinerna kan skriva ut upp till fem meter i bredd.¹⁴

¹⁰ Se Grafiska Företagen, *Trycktekniker*, 2019-04-25, <https://www.grafiska.se/branschfakta/trycktekniker/>.

¹¹ Se Billes, *7 sätt att trycka*, 2019-04-29, <https://www.billes.se/academy/7-satt-att-trycka>

¹² Se Grafiska Företagen, *Trycktekniker*, 2019-04-25, <https://www.grafiska.se/branschfakta/trycktekniker/>.

¹³ Se Allduplo Offsettryck AB, *Vad är screentryck?*, 2019-04-25, <https://www.allduplo.se/vad-ar-screentryck/>.

¹⁴ Se Arkitektkopia AB, *Fyra vanliga trycktekniker och hur de används*, 2019-04-29, <https://www.arkitektkopia.se/akademi/fyra-vanliga-trycktekniker/>.

- **3D-Printing**

3D-printing har använts sedan 1980-talet men har på senare år fått allt större uppmärksamhet. Försäljningen av 3D-skrivare har ökat tillsammans med kunskapen och utvecklingen av tekniken. Vissa menar att tekniken kan komma att förändra sättet som vi tillverkar produkter på ett påtagligt sätt.¹⁵ Kortfattat kan 3D-skrivare beskrivas som ”maskiner som framställer fysiska objekt från tredimensionella digitala datafiler”.¹⁶ Tekniken kan användas för att skapa många olika typer av produkter som bland annat leksaker, designföremål och individanpassade hjälpmedel.¹⁷ Det finns åtminstone ett tryckeri i Sverige som satsar på 3D-print.¹⁸

Som konstaterades ovan är digitaltryck och offsettryck de vanligaste tryckteknikerna idag. Med hjälp av de tryckteknikerna kan många olika typer av trycksaker tryckas. Leverantörerna kan tillhandahålla så kallat kontorstryck som i den förra upphandlingen beskrevs som visitkort, kollegieblock, brevpapper, säkerhetskuvert, korrespondenskort med kuvert, pappersmappar och kuvert. Därtill kan leverantörerna erbjuda så kallade huvudsakliga produkter¹⁹ vilket bland annat innefattar böcker, broschyrer, foldrar, affischer, tabloider och vykort.

¹⁵ Se Todd, Iain, *It's not just hype – 3D printing is the bridge to the future*, hämtat 2019-04-29, <https://theconversation.com/its-not-just-hype-3d-printing-is-the-bridge-to-the-future-43493>.

¹⁶ Creative Tools, *Om 3D-skrivare och 3D-printing*, hämtat 2019-04-29.

¹⁷ Se Creative Tools, *Om 3D-skrivare och 3D-printing*, hämtat 2019-04-29.

¹⁸ Se Svensk Byggtidning, *Arkitektkopia fortsätter satsningen på 3D-print*, hämtat 2019-04-29, <https://www.svenskbygggtidning.se/2018/07/03/arkitektkopia-fortsatter-satsningen-pa-3d-print/>

¹⁹ Statens inköpscentrals benämning i upphandlingen av tryckeritjänster 2015-10-08.

7.3 Möte med leverantörer

7.3.1 Om leverantörsmöten

I förstudien har 15 stycken leverantörsmöten genomförts varav sju möten med några av de nuvarande ramavtalsleverantörerna och tre möten var med tryckerier som inte är ramavtalsleverantörer på det nuvarande ramavtalet. Två möten genomfördes med leverantörer som tillhandahåller Digital asset management-lösningar och ett möte var med en leverantör som erbjuder ett IT-verktyg anpassat för tryck- och printmaskiner. Möten genomfördes även med en kommunikationsbyrå som arbetar med bland annat formgivning och reklam samt en konsult som arbetar med förmedling, konsultation och föreläsningar. Under branschmässan Sign&Print träffade projektgruppen även en leverantör som var underleverantör till flera av de nuvarande ramavtalsleverantörerna vid tryck av kuvert.

Redovisning av leverantörsmöten

7.3.2 Allmänt om marknaden

Av leverantörsmötena framgår att digitaltryck, digital publicering samt lager- och logistik tjänster ökar medan offsettryck minskar. I samband med att upplagorna har fortsatt att minska så uppgav leverantörerna att många breddar sina verksamheter och börjar erbjuda fler tjänster som t.ex. formgivning, ateljétjänster och olika typer av e-tjänster. Flera leverantörer lyfte fram att trots att upplagorna minskar så finns det ett stort behov av tryckt material eftersom det kan vara ett effektivt sätt att få fram ett budskap då budskap i digital form riskerar att marginaliseras på grund av de stora digitala informationsflödena.

Digitaliseringen har också medfört att produktionstiderna har blivit kortare. Många leverantörer satsar även på att automatisera sina verksamheter och tjänster och det har blivit vanligare med webbtjänster, systemlösningar och print-on-demand. Leverantörerna uppfattar inte att efterfrågan mellan offentlig sektor och privat sektor skiljer sig åt, men det finns vissa skillnader som till exempel att rapporter är vanligare i offentlig sektor. Leverantörerna ser att behovet av vissa tjänster som ursprungligen tillhandahållits av reklambyråer ökar och att myndigheterna inte bara efterfrågar hjälp med att trycka produkten utan vill ha hjälp med att utforma den också.

Vissa av leverantörerna lyfte fram att det kan vara problematiskt att prissätta, upphandla och avropa tryckeritjänster på grund av det är en tjänst som utförs men varor som vanligtvis levereras. Upphandlare och avropare har ofta inte tillräcklig förståelse om arbetsmetoderna och produkterna. Används varukorgar i utvärderingen finns risk för strategisk prissättning och utvärderas arbetsprover finns risk för godtycklighet.

7.3.3 Anbudsområden och avropsordning

7.3.3.1 Anbudsområden

De flesta av de nuvarande ramavtalsleverantörerna som projektet träffat i förstudien anser att uppdelningen av upphandlingen i två anbudsområden har fungerat bra. Flera av leverantörerna angav att det är bra att kunna avropa kontorstryck enligt en fast rangordning och leveransavtal för övriga varor i en förnyad konkurrensutsättning enligt den nuvarande ordningen.

Ramavtalsleverantörerna som möten har genomförts med i denna förstudie anser att ramavtalen ska vara rikstäckande. Ifall ramavtalen är rikstäckande kräver de dock att leveranstiderna är rimliga. Det har framkommit uppgifter om att en eventuell geografisk uppdelning skulle kunna främja lokala tryckerier i närheten av myndigheterna. Det har även lyfts fram att en geografisk uppdelning skulle leda till hårdare konkurrens i storstäderna samt i södra Sverige men till en begränsad konkurrens i vissa andra delar av landet.

En uppdelning utifrån digitaltryck och offsettryck skulle bli förvirrande för de avropsberättigade myndigheterna. Ramavtalsleverantörerna i förstudien anser generellt inte heller att ramavtalet bör delas upp utifrån produktkategorier. Det har dock framkommit att storformat, roll-ups, vepor och mässmaterial skulle kunna vara ett separat anbudsområde och att det skulle öppna upp för fler typer av aktörer.

En leverantör som inte är ramavtalsleverantör på det statliga ramavtalet ser fördelar med att dela upp upphandlingen i fler kategorier för att främja regionala och nischade tryckerier. Ett upplägg skulle kunna vara att ha fullserviceleverantörer i ett anbudsområde och nischade leverantörer i uppdelade anbudsområden utifrån produktkategorier. Leverantören anser att trycksakerna i varukorgen skulle kunna delas upp i olika produktkategorier men när det gäller varukorgarna är det viktigaste att viktningen är korrekt utifrån faktiskt försäljning.

7.3.3.2 Avropsordning

Det råder skilda meningar kring huruvida den fasta rangordningen bör utökas eller inte. Vissa leverantörer tycker att fler produkter i små upplagor skulle kunna avropas via en fast rangordning medan andra tycker att fler produkter inte borde omfattas av en fast rangordning. Flera leverantörer har angett att det är ineffektivt och blir onödigt kostsamt och tidskrävande ifall alla 12 stycken leverantörer ska lämna anbud vid förnyade konkurrensutsättningar av låga värden.

Leverantörerna vill generellt sett inte höja beloppsgränsen för användning av den fasta rangordningen men det finns leverantörer som kan tänka sig det. Enligt det nuvarande ramavtalet ska avropsberättigade avropa kontorstryck ifall inköpet understiger 50 000 kronor per kalenderår. En leverantör föreslog att beloppsgränsen skulle kunna sänkas men att det skulle gälla per avrop istället för kalenderår.

7.3.3.3 Antal leverantörer

Det råder skilda meningar kring hur många leverantörer som ramavtal bör tecknas med. Några leverantörer tycker att det nuvarande antalet med 12 leverantörer är lämpligt

medan vissa leverantörer anser att det kan vara ännu fler och andra menar att det bör vara färre ramavtalsleverantörer.

7.3.4 Utvärdering och tilldelning

7.3.4.1 Utvärdering

Ramavtalsleverantörerna anser att utvärderingsmodellen i den förra upphandlingen generellt sett var bra. En leverantör anger att användningen av varukorgar numera är etablerat och den enklaste metoden att utvärdera tryckeritjänster. Det finns dock leverantörer som har belyst att det finns problem med utvärdering av priskorgar då avropsberättigade myndigheters behov skiljer sig mycket åt och att det därmed blir svårt att täcka in efterfrågan med typexempel. Dessutom är prispresen redan stor på marknaden och med en varukorg i utvärderingen och sedan en förnyad konkurrensutsättning vid tilldelningen blir konkurrensen ännu hårdare. Varukorgar medför också en risk för strategisk prissättning.

Det råder en generell uppfattning om att det är svårt att utvärdera kvalitet genom provtryck och arbetsprov. Utvärdering av kvalitet är svårt eftersom den beror på flera olika faktorer som till exempel ljussättning, rummets utformning och betraktaren. Det kan ibland vara svårt för leverantörerna att avgöra vad som efterfrågas. Det blir lätt godtyckliga och orättvisa bedömningar.

Vid mötena har det kommit förslag på att någon typ av mervärde skulle kunna ges för vissa faktorer som till exempel innehav av ISO-standarder, CGP eller likvärdigt, sortimentsbredd, olika hållbarhetsaspekter, leveranstider och så vidare.

7.3.4.2 Tilldelning

Enligt det nuvarande ramavtalet är tilldelningskriterierna pris, JDF-baserat arbetsflöde eller likvärdigt, miljökriterier som t.ex. FSC-märkning och provtryck. Avropsberättigade har även möjlighet att i avropsförfrågan precisera villkoren i ramavtalet genom specifika krav på exempelvis kvalitet, leverans och säkerhet. Det framgår av vissa leverantörmöten att det är tidskrävande och kostsamt att lämna anbud i förnyade konkurrensutsättningar.

Av de möten som genomförts i förstudien framkommer att JDF-baserat arbetsflöde eller likvärdigt inte är ett relevant tilldelningskriterium längre. Leverantörerna har dock inga synpunkter på de övriga nuvarande tilldelningskriterierna. Pris är det vanligaste utvärderings- och tilldelningskriteriet och vissa leverantörer har lyft fram att prissättningen inte är sund och att det inte är lämpligt att pris ensamt ska beaktas. Det har lyfts fram att vissa leverantörer räknar väldigt lågt och hoppas på att kunna tjäna pengar på avtalen på andra sätt.

Precis som vid utvärderingen av anbuderna i upphandlingen kan det vara svårt att utvärdera kvaliteten på provtryck vid förnyade konkurrensutsättningar och en leverantör anser att provtryck inte bör viktas högt. Det krävs att parten som bedömer provtrycket är oberoende och objektiv. Bedömning av provtryck kan ske i enlighet med CGP.

Leveranstid har lyfts fram som förslag på ytterligare ett tilldelningskriterium men det finns leverantörer som menar att det kan vara problematiskt.

7.3.4.3 Avropsblankett

Vad gäller avropsblanketten finns det önskemål på att den ska bli mer användarvänlig. Det är väldigt få avropande myndigheter som använder blanketten och det är vanligt att många rutor inte kryssas i eller kryssas i på fel sätt. Fler tvingande fält och uppgifter om format, omfång, papper (t.ex. vikt), omslag, färger, upplaga och leveranstid bör vara faktorer som beaktas i avropsblanketten för att priset ska kunna räknas ut på ett tillfredställande sätt och för att ramavtalsleverantörerna ska kunna se hur mycket resurser som krävs. Det har lyfts fram att det kan vara problematiskt att avropsberättigade har möjlighet att välja ifall offsettryck eller digitaltryck ska användas då det är leverantören som är bäst lämpad att avgöra vilken teknik som är den bästa så länge kvaliteten är densamma. En leverantör har även önskat en kryssruta där avropsberättigade ska ange ifall trycksaken omfattar uppgifter som omfattas av GDPR.

7.3.5 Krav och avtalsvillkor

7.3.5.1 Allmänt

Ramavtalsleverantörerna är generellt sett nöjda och har få synpunkter på de nuvarande avtalsvillkoren och kraven som ställdes på leverantörerna och produkterna i den föregående upphandlingen. En leverantör menade att kraven som ställdes i den förra upphandlingen var bra för att undvika oseriösa aktörer. Det framkom under ett möte att villkoren i ALG10 bör utgöra grunden i avtalet.

Leverantörerna anser generellt att det är rimligt att ställa krav på att ramavtalsleverantörerna ska svara nej ifall de inte lämnar anbud vid en förnyad konkurrensutsättning. Det framkom dock att det kan vara orimligt korta svarstider vid förnyade konkurrensutsättningar och det kan ta tid för leverantörerna att föra dialog med underleverantörer.

En leverantör efterfrågade specifika krav på anslutning till FTI samt för kemikalier och spillolja. Leverantörerna menade att det skulle fungera att lösa tvister i Grafiska kammaren i enlighet med ALG10. Angående krav på statistik har det lyfts fram att det kan vara svårt att redovisa omsättning på detaljnivå och att leverantörernas och Kammarkollegiets kategorisering av produkter kan skilja sig åt.

Det har framkommit att krav på ISO-certifiering skulle kunna utesluta mindre leverantörer.

7.3.5.2 Certifierad grafisk produktion

Av mötena framgår att ramavtalsleverantörerna tycker att kravet på att leverantörerna skulle vara certifierade enligt CGP eller likvärdigt var ett bra krav. Metoden för att styrka kravet för det fall anbudsgivaren inte var certifierad enligt CGP ansågs också vara en bra metod.

En leverantör som inte är ramavtalsleverantör påpekade dock att användningen av CGP minskar i branschen och en leverantör menade att ifall det hade varit krav på att inneha certifiering enligt CGP så hade det gynnat större svenska tryckerier och gjort det svårt för utländska leverantörer att kvalificeras i upphandlingen.

7.3.5.3 Prisjustering

Det kan utifrån leverantörsmötena konstateras att prisjustering bör ske utifrån både materialkostnad och arbetskostnad. Materialkostnaden består huvudsakligen av papperskostnader och det har lyfts fram att det är skillnad på finpapper och hygienpapper. Prisförändringar av pappersmassa och papper kan vara stora och uppges vara kostnadsdrivande för leverantörerna.

Hur stor andel av kostnaderna för slutprodukten som består av papper respektive arbetskostnad varierar beroende på vilken typ av teknik som används och vad för typ av produkt som ska tryckas. Utifrån leverantörernas svar kan konstateras att papperskostnaden utgör mellan 10-50 % av de totala kostnaderna.

Leverantörerna har därmed huvudsakligen rekommenderat pappersmassaindex och index för arbetskostnad. AKI, LCI, KPI och pappersmassaindex har föreslagits. En leverantör angav att materialkostnaden ska följa världsmarknadspriset för papper. Det finns önskemål om tydligare prisjusteringsreglering i ramavtalet.

7.3.6 3D-printning och produktion av digitalt material

Ramavtalsleverantörerna tillfrågades ifall de har möjlighet att erbjuda 3D-printning och ifall de ansåg att 3D-printning borde omfattas av upphandlingen. Av de som besvarade frågan var det ingen som kunde erbjuda 3D-printning i egen regi i dagsläget förutom en. Ramavtalsleverantörerna tyckte inte heller att 3D-printning borde omfattas av upphandlingen. Skulle 3D-printning omfattas av upphandlingen borde det enligt en leverantör i så fall ingå som en option.

Ramavtalsleverantörerna fick även frågan ifall de har formgivare som kan skapa bilder, rörliga bilder, ljud och annat digitalt material för publicering på exempelvis webbsidor och i mobilapplikationer. De som besvarade frågan kan erbjuda dessa typer av tjänster men det var vissa leverantörer som lyfte fram att tjänsterna inte bör omfattas av en tryckeritjänstupphandling eller att det i vart fall inte ska vara obligatoriskt att offerera.

7.3.7 Hållbarhet

7.3.7.1 Miljöledningssystem, certifieringar och miljöaspekter

Samtliga ramavtalsleverantörer som har deltagit i leverantörsmötena under denna förstudie har Svanenmärkta tryckerier och är certifierade enligt miljöledningssystemet 14001.

Många leverantörer har tryckerier som är certifierade enligt FSC och kan tillhandahålla FSC-märkta produkter men det finns undantag. Det har under förstudien framkommit att FSC blir allt vanligare att använda sig av i branschen. Utöver Svanen och FSC finns det leverantörer som är certifierade eller anslutna till PEFC, EU-blomman, FTI och Gröna punkten. Leverantörerna har angett att leverans tar längre tid ifall FSC-märkta produkter önskas.

Övriga miljöaspekter som har lyfts fram under leverantörsmötena är anslutning till FTI, transportfrågor, samleveranser, minskning av spill, kemikalier, klimatkompensation, klimatkalkylator, makulatur, återvinning av tryckplåtar, användning av grön el, miljögodkänd färg samt slutna system för vatten och färg. Transport och tillverkningen av papper uppges vara det som har den största klimatpåverkan.

7.3.7.2 Spårbarhet

Av leverantörsmötena framgår att spårbarheten är bra för FSC-märkta produkter medan spårbarheten är sämre för övriga produkter. Vissa av leverantörerna har dock angett att deras papper som inte är FSC-märkt bland annat kommer från Finland, Österrike, Tyskland, Frankrike och England. Det framkom inga uppgifter om att papper köps in från Asien eller Ryssland men det lyftes fram att pappersmassan kan komma från hela världen. Vissa papper med speciella egenskaper kan till exempel komma från Eukalyptusträd.

7.3.7.3 Kollektivavtal och socialt ansvarstagande

I princip alla leverantör angav att de har kollektivavtal och de kollektivavtal som är aktuella för tryckeribranschen är huvudsakligen *Infomediaavtalet* mellan Grafiska företagens förbund och GS Facket för skogs-, trä och grafisk bransch, *Tjänstemannaavtalet* mellan Grafiska företagens förbund och Unionen samt Sveriges Ingenjörer samt *Ledaravtalet* mellan Grafiska företagens förbund och Ledarna.

Även *Grafikeravtalet* mellan Grafiska Företagen och GS Facket för skogs-, trä och grafisk bransch samt *Tidningsavtalet* mellan Grafiska företagen och GS Facket för skogs-, trä- och grafisk bransch kan nämnas.

Det har i ett leverantörsmöte framkommit att det kan vara problematiskt att ställa krav på kollektivavtal hos utländska underleverantörer då kollektivavtal inte finns i vissa länder där arbetsrättsliga villkor är reglerade i författning.

Vissa av leverantörerna har även en Code of Conduct och andra typer av CSR-arbete.

7.3.8 E-handel

7.3.8.1 Beställning

Inom tryckeribranschen sker nästan samtliga beställningar via e-post. Det förekommer även att beställningar tas emot via telefon men leverantörerna hänvisar då ofta till e-post för att undvika missförstånd.

I princip alla leverantörer har möjlighet att erbjuda kundanpassade webbshopar men anger att det i princip bara är lämpligt med kundanpassade webbshopar och e-handelslösningar för standardprodukter och återkommande produkter. Många av trycksakerna som beställs är unika och har inte avropats tidigare varför e-handel sällan är lämpligt.

Flera av leverantörerna angav dock att de kan ansluta sig till e-handel och ta emot beställningar på flera olika sätt. Beställningar via webbshop och med hjälp av färdiga PDF-filer via e-post har angetts vara de mest effektiva beställningsmetoderna. En leverantör angav att punch out-lösningar borde efterfrågas mer.

7.3.8.2 E-fakturor

Samtliga leverantörer som har träffats i förstudien kan skicka e-fakturor men alla kan inte eller vet inte ifall de har möjlighet att skicka e-fakturor via Peppol.

7.3.8.3 Tryckeriportal

Under leverantörmötena tillfrågades de nuvarande ramavtalsleverantörerna ifall de hade information om huruvida tryckeriportaler för avrop, likt Kammarkollegiets nyutvecklade portal för tolkförmedlingstjänster, används i branschen samt vad deras uppfattning var kring att avropa tryckeritjänster via en portal eller dynamiskt inköpssystem.

Ramavtalsleverantörerna kände inte till att det används i branschen men vissa ansåg att en tryckeriportal skulle kunna underlätta avrop och spara tid beroende på dess utformning. En ramavtalsleverantör påpekade att det skulle kunna fungera om alla avropande myndigheter skulle använda sig av samma portal. Det lyftes även fram att det skulle vara ett svårt och omfattande arbete med att lägga in alla variationer och parametrar som kan bli aktuella vid avrop från ramavtalet samt att det är negativt med en mellanhand.

7.3.9 Övrigt

7.3.9.1 Följandeupplagor

Angående prissättningen för upplagor som överstiger ett visst prisexempel/takpris ansåg leverantörerna att ett följandepris (pris för ytterligare upplagor) ska utgå. Följandepriserna skiljer sig normalt i branschen mellan digitaltryck och offsettryck eftersom offsettryck har högre startkostnad men lägre kostnad för större upplagor än vad digitaltryck har. För offsettryck brukar det tillkomma ett följandepris i ett intervall om 1000 exemplar och vid större beställningar i ett intervall om 10 000 exemplar. För digitaltryck är intervallen för följandepriser normalt 100 exemplar. För att bestämma rimliga följandepriser behöver man utgå från grundupplagans storlek och trycktekniken.

7.3.9.2 Informationssäkerhet och personuppgiftshantering

Leverantörerna i förstudien ansåg sig huvudsakligen vara personuppgiftsbiträden gentemot avropande myndigheter. Flertalet leverantörer använde sig av molntjänster och samtliga angav att serverna fanns inom EU och för vissa endast i Sverige. En leverantör hade i enstaka fall tecknat säkerhetsskyddsavtal med kunden.

Avseende systematiskt informationssäkerhetsarbete med mål, uppföljning, riskbedömning, ansvarsfördelning samt upprättad policy för informationssäkerhetsarbete var det ungefär lika många leverantörer som arbetade med detta som inte gjorde det. Bland de som gjorde det fanns både leverantörer med eget utformat system och leverantörer som arbetade efter SS-EN ISO/IEC 27001 Ledningssystem för informationssäkerhet.

Avseende uppgifter som omfattades av GDPR, som exempelvis adressfiler och annan personlig information, så angav de flesta leverantörerna att dessa gallrades efter en viss tid beroende på kundens behov. Enligt ALG 10, som några leverantörer hänvisade till, ska produktionsmaterial förvaras i tre månader om inget annat överenskommit. Några leverantörer påpekade också att vissa uppgifter måste sparas enligt krav i Bokföringslagen

(1999:1078). En leverantör ville också lyfta fram att myndigheter själva slarvar när de gör sina beställningar och bifogar kunduppgifter i Excelfiler som inte är skyddade med lösenord med mera.

7.3.9.3 Säkerhetskrav

Det har av leverantörerna lyfts fram att särskilda säkerhetskrav bör regleras i leveransavtalen mellan leverantörerna och de avropande myndigheterna.

Vissa av leverantörerna uppger att de har en intern krisberedskapsplan, utpekade säkerhetsansvariga och att de anställda undertecknar sekretessavtal samt att de beaktar skalskydd och IT-säkerhet.

7.3.9.4 Överprövningar

Det råder något skilda uppfattningar kring ifall det är vanligt med överprövningar inom branschen. Det har under leverantörsmötena däremot lyfts fram att subjektiva bör-krav och utvärdering av kvalitet av exempelvis tryckprov ökar risken för överprövningar.

7.3.10 Sammanfattning av leverantörsmöten

Sammanfattningsvis kan konstateras att leverantörerna generellt sett är nöjda med den förra upphandlingen och de nuvarande avtalsvillkoren. Leverantörerna ser att upplagorna går ned i branschen och har i allmänhet breddat sig och kan idag erbjuda flera olika tjänster med koppling till tryckeritjänster. Utvärdering med hjälp av varukorgar är numera vedertaget i branschen och leverantörerna varnar för att utvärdering av kvalitet kan leda till godtyckliga bedömningar. Leverantörerna anser huvudsakligen att ramavtalen ska vara rikstäckande men en uppdelning i fler anbudsområden skulle kunna främja lokala tryckerier och mer nischade aktörer. Det är självklart för leverantörerna att det i ramavtalet ska finnas möjlighet att avropa med fast rangordning och med förnyad konkurrensutsättning, men det är oklart hur omfattande den fasta rangordningen bör vara. Leverantörerna anser i princip att det ska finnas minst 8 stycken ramavtalsleverantörer och vissa anser att det ska vara fler än 12 stycken. Med hänsyn till antalet ramavtalsleverantörer och produkternas varierande karaktär efterfrågas inte e-handelslösningar i någon större utsträckning, men trenden går mot mer automatisering.

7.4 Möte med branschorganisationen Grafiska Företagen

7.4.1 Om branschorganisationen

I förstudien genomfördes ett möte med Grafiska Företagen som är en bransch- och arbetsgivarorganisation för grafisk industri. Organisationen har ungefär 400 medlemsföretag som sysselsätter omkring 12 000 personer.

7.4.2 Mötets viktigaste frågor

7.4.2.1 Om marknaden

Grafiska företagen beskrev bland annat hur grafisk industri är en typisk SME-bransch där det finns väldigt få stora tryckeriföretag. De flesta omsätter max 140 miljoner per år och hälften av företagen har mindre än 10 stycken anställda. Konkurrensen är hård och det sker många sammanslagningar på marknaden som har varit överetablerad. Det finns dock inga problem med karteller.

Många utländska leverantörer försöker ta sig in på den svenska marknaden och vissa tjänster som till exempel bokproduktion finns i stort sett inte längre i Sverige. Många kunder vill arbeta med lokala tryckerier som finns nära på grund av tidsfaktorn. Nästan alla tryckerier gör affärer med offentlig sektor och de stora tryckerierna riktar sig mot offentlig sektor i hög utsträckning.

7.4.2.2 Produktutveckling och nya tjänster

De mest påtagliga trenderna är att digitaltryck ökar och att upplagorna går ner. De flesta tryckerierna erbjuder numera även logistiktjänster så som lagring och distribution. Digitala skyltar blir också allt mer vanligt och vissa tryckerier har ateljéer som arbetar med enklare formgivning. Storformatstryck och textiltryck växer också.

7.4.2.3 Miljö

Tryckeritjänster beskrivs ha blivit allt mer miljövänliga och utvecklingen mot digitaltryck innebär att farliga kemikalier har minskat i produktionen på ett radikalt sätt. Papper som trycks återvinns också i hög utsträckning och det sker en väldigt liten import av papper till Sverige. Idag används huvudsakligen vattenbaserade färger och klorblekt papper används enbart i liten utsträckning.

7.4.2.4 Social hänsyn

Alla medlemmar i Grafiska Företagen har kollektivavtal och de största leverantörerna är medlemmar i organisationen. Det är få produkter som trycks utomlands av de svenska företagen men viss produktion finns dock i Polen och i Baltikum.

7.4.2.5 Certifieringar

För att certifiera sig enligt CGP krävs medlemskap i Grafiska Företagen och Sveriges Grafiska Medieförening. 22 stycken av Grafiska Företagens medlemmar uppfyller CGP/ISO 12647 och större företag är vanligtvis CGP-certifierade. CGP-standarden utvecklas ständigt.

7.4.2.6 Villkor i branschen och tvistlösning

Grafiska Företagen har utarbetat allmänna leveransvillkor för grafiska prestationer (ALG10) som i princip har blivit branschstandard. ALG10 ingår i det nuvarande ramavtalet men ligger sist i ramavtalshandlingarnas inbördes ordning.

Det finns en skiljenämnd som heter Grafiska kammaren som ger utlåtanden i rättsliga och tekniska frågor vid tvister. I allmän domstol begärs ofta utlåtanden från Grafiska Kammaren då allmän domstol inte har någon expertis gällande grafiska spörsmål. Det

kostar ca 20 000 kr att få en tvist avgjord hos Grafiska Kammaren och ett utlåtande kan ta ungefär 1 månad att få.

7.5 Möte med medlemsnätverket Grafkom

7.5.1 Om medlemsnätverket

Grafkom är ett vinstdrivande medlemsnätverk som består av bland annat tryckerier, reklambyråer och maskin- och materialleverantörer samt andra som är intresserade av grafisk kommunikation.

7.5.2 Några frågor från mötet

Grafkom angav att konkurrensen på marknaden är hård och att tryckerier köper upp reklambyråer för att bredda sina tjänster. Reklambyråer har även blivit mer fristående i förhållande till tryckerier och kan göra mer på egen hand.

Det lyftes fram att det råder viss okunskap kring användningen av papper och elektroniska alternativs miljöpåverkan. Många tror att pappersanvändning är sämre för miljön än vad det är och att elektroniska alternativ är mer miljövänliga än vad de egentligen är.

Efterfrågan av digitala skyltar ökar snabbt och vanliga skyltar saknas på det nuvarande ramavtalet. Offentlig sektor beställer mycket standardiserade produkter som visitkort, kuvert och broschyrer. Det finns även en stor efterfrågan på mässmaterial och roll-ups.

8 Omvärldsanalys

Tryckeribranschen påverkas precis som samhället i stort av den pågående digitaliseringen och globaliseringen. Digitaliseringen innebär inte enbart nya trycktekniker utan även ökade kunskaper om kundens behov, ökad produktivitet och nya affärsmodeller. En ökad användning av digitala system och digitala trycktekniker ger företag möjlighet att samla in och hantera information som kan användas för att skapa mervärde åt kunderna. Det kan konstateras att det sker en förflyttning mot digitala distributionskanaler men tryckt media har andra fördelar och kommer att vara viktigt även i framtiden.²⁰ 3D-print, augmented reality, nanoprint och tryckt elektronik anges vara några områden med koppling till grafisk bransch där ny teknik används.²¹

I samband med den snabba teknikutvecklingen ökar även våra sårbarheter och det kan konstateras att hoten mot Sverige är mer omfattande på flera år, har breddats och tagit nya former. Det finns därför ett behov av att hela samhället minskar sårbarheten och ser över arbetet med exempelvis fysisk säkerhet och informationssäkerhet.²²

²⁰ Se Elanders, *Investering & digitalisering skapar förutsättningar för innovation och ökat kundvärde*, <https://www.elanders.com/swe/news/investering-digitalisering-skapar-forutsattningar-for-innovation-och-okat-kundvarde/>, 2015-12-22.

²¹ Se Grafiska Företagen, *Bransch i teknikens framkant*, <https://www.grafiska.se/branschfakta/bransch-i-teknikens-framkant/>, hämtat 2019-05-05.

²² Se Säkerhetspolisens årsbok 2018, *Underrättelsethotet är också ett säkerhetshot*, s. 4-5.

9 Relevant lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd

9.1 Producentansvar

Producentansvaret innebär att producenter ansvarar för att samla in och ta hand om uttjänta produkter inom vissa producentansvarsområden. Producenternas motiveras därmed att ta fram mer resurssnåla och lättåtervinnerliga produkter som inte innehåller miljöfarliga ämnen.

- Den 1 januari 2019 trädde en ny förordning (2018:1462) om producentansvar för förpackningar i kraft.
- Den 1 januari 2019 trädde en förordning (2018:1463) om producentansvar för returpapper i kraft.

Naturvårdsverket tillhandahåller vägledning om producentansvaret. För mer information se www.naturvardsverket.se.

Det finns även möjlighet för svenska företag att ansluta sig till Förpacknings- och Tidningsinsamlingen (FTI).

9.2 Pliktexemplar

I Sverige finns det ett regelverk för pliktexemplar som innebär att vissa exemplar av dokument, pliktexemplar, måste levereras till så kallade pliktexemplarsbibliotek för att kunna bevaras och tillhandahållas för forskning och studier.

Pliktexemplar regleras i:

- Lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument samt,
- Förordning (2008:1420) om pliktexemplar av dokument.

Mer information om pliktexemplar finns bland annat på Kungliga Bibliotekets hemsida, www.kb.se.

9.3 Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd

Riksarkivets generella föreskrifter och allmänna råd publiceras i Riksarkivets författningssamling (RA-FS). Föreskrifterna består av allmänna regler som gäller för alla områden inom myndigheternas arkivhantering samt specifika regler som kan kategoriseras som mediespecifika föreskrifter, föreskrifter med tekniska krav, föreskrifter om arkivlokaler och generella gallringsföreskrifter. Riksarkivets tekniska föreskrifter 2006:4 hänvisar till SS-ISO 11108 för arkivbeständigt papper och till SS-ISO 9706 för åldringsbeständigt papper.

9.4 Antidiskrimineringslagstiftning

Diskrimineringslagen (2008:567) har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Enligt förordning (2006:260) om antidiskrimineringsvillkor i upphandlingskontrakt ska myndigheter som upphandlar kontrakt som omfattar tjänster eller byggtreprenad och som omfattas av förordningen, vilket Kammarkollegiet gör, ställa upp villkor som har till ändamål att motverka diskriminering hos leverantören.

9.5 Certifierad Grafisk Produktion och ISO-standarder

Certifierad Grafisk Produktion (CGP) är en svensk certifiering som motsvarar kraven i den internationella tryckstandarden ISO 12647-2 tillsammans med andra kringliggande ISO-standarder. CGP gäller offsettryckerier men digitaltryckerier och prepressföretag kan certifieras enligt vissa avsnitt. Det finns tre olika ambitions- och certifieringsnivåer enligt CGP.

ISO 12647 hänvisar till ytterligare ISO-standarder:

- ISO 12647-1 Parametrar och mätmetoder.
- ISO 12647-2 Processtyrning vid framställning av färgseparationer, provtryck och upplagetryck (Offsettryckning).
- ISO 12647-7 Provtrycksprocessen från digitaldata.
- ISO 9000 Ledningssystem för kvalitet.
- ISO 15930 Prepress digital datakonvertering genom PDF.
- ISO 12646 Bildskärmar för färgprovtryck.
- ISO 3664 Beträkningsförhållanden Grafisk teknologi & fotografi.
- ISO 13655 Spektralmätning och kolorimetrisk beräkning för bilder.²³

²³ Grafiska Företagens Förbund – Sveriges Grafiska Medieförening, *Certifierad Grafisk Produktion – Översikt*.

10 Hållbarhet

10.1 Inledning

Med hållbar offentlig upphandling menas att offentlig sektor tillgodoser sitt behov av varor och tjänster på ett sätt som säkerställer den goda affären sett till hela livscykeln. Hänsyn ska inte bara tas till de fördelar som uppstår för organisationen utan även till samhället i sin helhet, samtidigt som anskaffningen görs på ett sätt som minimerar skador på miljön.

Kammarkollegiets målsättning är att inom ramen för verksamhetens uppdrag, offentlig sektors behov och lagstiftningens möjligheter, på ett ansvarfullt sätt beakta miljö och sociala hänsyn vid upphandling och förvaltning av de statliga ramavtalen. De statliga ramavtalen ska bidra till att offentlig sektor kan möta de mål som satts i den nationella upphandlingsstrategin, Agenda 2030 och de nationella miljömålen.

Förutsättningarna för hållbarhetskrav varierar dock mellan de olika ramavtalsområdena och branscherna. I förstudiearbetet utreds därför vilket behov av hänsyn till de olika hållbarhetsdimensionerna som behöver tas för att möta olika strategiska mål men även de risker som finns inom det specifika ramavtalsområdet.

Av 4 kap. 3 § LOU framgår att en upphandlande myndighet bör beakta miljöhänsyn, social och arbetsrättsliga hänsyn vid offentlig upphandling om upphandlingens art motiverar detta. Hållbarhetshänsyn kan tas i alla delar av en upphandling, dvs. som kvalificeringskrav (t.ex. krav på miljöledningssystem), som tekniska krav (t.ex. krav på viss märkning eller certifiering), eller som kontraktsvillkor (t.ex. arbetsrättsliga villkor).

Av 17 kap. 4 § LOU framgår vilka skyldigheter en upphandlande myndighet har att kräva att leverantören fullgör kontraktet i enlighet med ILO:s kärnkonventioner. Detta gäller i de fall svensk arbetsrätt inte är tillämplig.

Nedan redovisas vilka analyser gällande hållbarhetshänsyn (miljö och sociala krav) som genomförts för det aktuella ramavtalsområdet.

10.2 Miljökrav

10.2.1 Miljömål

Det nationella miljömålet *Begränsad klimatpåverkan* har bedömts vara särskilt relevant för ramavtalsområdet Tryckeritjänster och kravställning i ramavtalet kan bidra till delmålen *Hållbar energi för alla* samt *Främja hållbara konsumtions- och produktionsmönster* i Agenda 2030.

10.2.2 Tryckeribranschen

Branschen får anses vara mogen vad gäller miljöfrågor då många tryckerier har miljöledningssystem 14001, Svanen-märkta tryckerier och kan tillhandahålla FSC-märkta produkter. Flera avropsberättigade myndigheter har i myndighetsenkäten angett att tilldelningskriterier som avser miljö är lämpliga att använda vid förnyad konkurrensutsättning.

Tryckeritjänster anses också ha blivit mer miljövänliga i och med att tryckteknikerna har förändrats med en minskad användning av farliga kemikalier som följd. Många leverantörer är även anslutna till FTI och papper återvinns i hög utsträckning. Av mötet med Grafiska Företagen framkom att vattenbaserade färger huvudsakligen används idag och att korbлект papper enbart används i begränsad utsträckning. Transport, minskning av spill, kemikalier och makulatur, återvinning av papper och tryckplåtar, användning av grön el och miljögodkänd färg samt slutna system för vatten och färger är fler aspekter som är relevanta att beakta inom ramavtalsområdet. Det är dock transporten och tillverkningen av papper som anges vara faktorerna med störst klimatpåverkan.

Det har under det nuvarande ramavtalet funnits möjlighet för avropsberättigade myndigheter att avropa miljömärkta produkter men det framgår av statistiken att omsättningen på miljömärkta produkter är förhållandevis liten jämfört med omsättningen på produkter som inte är miljömärkta. Det har dock framkommit synpunkter från avropsberättigade myndigheter att utgångspunkten i ramavtalet borde vara att alla produkter ska vara miljömärkta.

10.2.3 Miljömärkningar

Det är Svanen och FSC som är de vanligast förekommande miljömärkningarna i branschen men det finns även fler miljömärkningar och certifieringar.

10.2.3.1 Svanen

I den föregående upphandlingen av tryckeritjänster ställdes krav på att anbudsgivaren skulle uppfylla samtliga obligatoriska krav enligt Svanens senast gällande kriteriedokument "041 Tryckerier, trycksaker, kuvert och andra förädlade pappersprodukter". Det har även varit möjligt att ställa krav på Svanen-märkta produkter vid avrop enligt förnyad konkurrensutsättning.

Många tryckerier är Svanen-märkta och kan tillhandahålla Svanen-märkta produkter. Svanen-märkningen är bredare än FSC-märkningar eftersom Svanens kriterier även tar sikte på exempelvis kemikalier. Svanen anser att miljökrav i enlighet med Svanen och EU Ecolabel kan ställas vid offentlig upphandling utan att riskera högre kostnader.²⁴

Det har under leverantörmötena framkommit att Svanen-märkningen kan påverka formgivningen och den estetiska upplevelsen av en trycksak negativt. Svanen har dock lyft

²⁴ Se <https://www.svanen.se/nyheter/2019/maj/myter-frodas-om-hallbar-upphandling/>, hämtat 2019-05-29.

fram att det finns möjlighet att använda en annan typ av Svanen-märkning i svart färg på trycksaker.

I samband med att denna förstudierapport publiceras pågår en revidering av Svanens kriterier "041 Tryckerier, trycksaker, kuvert och andra förädlade pappersprodukter".

10.2.3.2 FSC

FSC är en internationell organisation som tillhandahåller ett certifieringssystem som innehåller standarder avseende skogsbruk och spårbarhet. Organisationen verkar för ett miljöanpassat, socialt ansvarstagande och ekonomiskt livskraftigt bruk av världens skogar.²⁵

Det finns idag fyra olika certifieringar kopplat till FSC varav Skogsbrukscertifieringen och Spårbarhetscertifieringen är de som efterfrågas mest. Tryckerier måste för att leverera FSC-märkta produkter ha ett Spårbarhetscertifikat för att kunna spåra papper och andra pappersprodukter. I dagsläget har ca 60 tryckerier i Sverige denna Spårbarhetscertifiering. För att kunna FSC-märka en produkt måste tryckeriet ha ett eget Spårbarhetscertifikat och tryckeriet måste ha köpt certifierad pappersråvara. På så sätt finns det spårbarhet hela vägen från tryckeriet till trädet. En FSC-certifiering i sig innebär dock inte att spårbarhet finns för leverantörens samtliga produkter.

I det nuvarande ramavtalet finns det möjlighet att ställa krav på FSC-märkta produkter vid förnyad konkurrensutsättning. FSC-standarden för spårbarhet är nyligen reviderad (år 2017) och kommer inte att revideras igen de närmast kommande 5 åren.

Det finns ett ökat intresse för FSC-märkning från offentlig sektor och stora företag och tillgången på FSC-certifierad råvara är god i Sverige. För produkter som produceras i stor omfattning är prisskillnaderna mellan produkter som är FSC-märkta och inte FSC-märkta väldigt liten. För sällanköpsvaror kan prisskillnaden bli större.

10.2.3.3 PEFC

PEFC:s och FSC:s certifieringssystem liknar varandra och det är inte ovanligt att företag är certifierade enligt båda systemen. Det svenska PEFC-systemet erbjuder tre stycken certifieringar:

- Skogsbrukscertifiering
- Entreprenörs-certifiering
- Spårbarhetscertifiering (Chain of Custody)

Spårbarhetsdelen och skogsbruksdelen är liknande i FSC:s och PEFC:s certifieringssystem men beslutsfattandet skiljer sig åt i organisationerna.

Vissa av leverantörerna som har träffats i förstudien innehar PEFC-certifieringar.

²⁵ Se FSC, *1. Vad är FSC?*, <https://se.fsc.org/se-se/om-fsc/vanliga-frgor-och-svar/1-vad-r-fsc>, hämtat 2019-05-07.

10.2.3.4 EU Ecolabel

EU Ecolabel hette tidigare EU-Blomman och är EU:s officiella miljömärke. EU Ecolabel är precis som Svanen ett så kallat Typ 1-miljömärke som kravställer utifrån ett livscykelperspektiv. Revidering av några av EU Ecolabels kriterier som rör tryckeritjänster pågår i samband med publicering av denna förstudierapport.

Vissa av leverantörerna som projektet har träffat i förstudien kan producera trycksaker som är märkta med EU Ecolabel.

10.2.3.5 Gröna Punkten

Gröna Punkten är en symbol som visar att förpackningsavgiften är betald i det land där förpackningen eller den förpackade varan saluförs. FTI innehar varumärkesrätten för Gröna Punkten i Sverige.

10.2.4 Upphandlingsmyndighetens hållbarhetskriterier

Upphandlingsmyndigheten har hållbarhetskriterier för Tryck- och kopieringspapper som omfattar ark eller rullar av okonverterat, otryckt, vitt papper samt okonverterad kartong med en ytvikt på upp till 400 g/kvm. Upphandlingsmyndighet anger att kraven inte är lämpliga att ställa för arkivbeständigt papper eftersom arkivbeständigt papper till större del består av textilfiber och inte pappersmassa.

Kraven avser blekmetod, utsläpp till luft och vatten, växthusgaser, rutiner för säkerställande av ursprung, skogsråvarans ursprung och åtgärder för att undvika kontroversiella källor.

Som förslag till verifikat hänvisas bland annat till FSC och PEFC:s standarder för skogsbrukscertifiering.

Kraven är från år 2011 och det framgår av leverantörsmötena att kännedomen om hållbarhetskriterierna är låg. Upphandlingsmyndigheten planerar att börja revidera kriterierna år 2019.

10.3 Sociala krav

Upphandlande myndighet ska vid direktivstyrda upphandlingar alltid överväga att kräva att ramavtalsleverantören fullgör kontraktet enligt angivna villkor om lön, semester och arbetstid, som arbetstagare som utför kontrakten minst ska tillförsäkras. Beslut om att ställa dessa villkor i en upphandling ska förgås av en så kallad behövlighetsbedömning. Utgångspunkten är en helhetsbedömning mot bakgrund av risken för oskäliga arbetsvillkor i den aktuella upphandlingen, samt i förlängningen risken för att konkurrensen snedvrids. Villkoren ska ha en anknytning till det som upphandlas, och vara proportionerliga. Kraven gäller även underleverantörer som direkt medverkar till att fullgöra kontraktet.

Kammarkollegiet kommer att ställa arbetsrättsliga villkor i upphandlingen av Tryckeritjänster. Beslutet grundar sig på att flera av de riskfaktorer

Upphandlingsmyndigheten identifierat föreligger såsom bland annat förekomst av hög konkurrens inom branschen och att det är vanligt att leverantörer använder underleverantörer för att utföra kontrakt. Bl.a. anser GS Facket för skogs-, trä- och grafisk bransch samt Unionen att tryckeritjänster är en bransch där det är behövt att ställa särskilda arbetsrättsliga villkor.

Swedwatch har genomfört en riskklassificering av Kammarkollegiets ramavtal där det framgår att ramavtalet för tryckeritjänster har bedömts ha en liten risk för brott mot mänskliga rättigheter, arbetsrätt och korruption. Det har däremot rapporterats att tryck av litteratur ofta ligger utanför Sveriges gränser och då huvudsakligen i Norden, Polen, Baltikum, Storbritannien, Tyskland och även i Kina. Underleverantörer inom ramavtalsområdet tryckeritjänster har tidigare funnits i Baltikum också.²⁶ Under leverantörmötena i denna förstudie har det framkommit att leverantörerna framför allt trycker i Sverige, men att visst tryck kan ske av underleverantörer i Norden, Tyskland och Polen.

Tryck av litteratur kan innebära sociala risker vid produktion i Kina men att tryckeritjänster utförs i Baltikum eller Polen bedöms inte vara förenat med några större sociala risker. Polen har ratificerat ILO:s kärnkonventioner men det har rapporterats om vissa antifackliga åtgärder i landet.

Det kan konstateras att det finns sociala risker vid råvaruproduktion av papper som används vid tryckeritjänster. Då papper till stor del tillverkas i Sverige förekommer riskerna framför allt i importen av pappersmassa till pappersbruken i Europa samt för det papper som förekommer i litteratur vid produktion i Kina.²⁷

17 kap. 4 § LOU reglerar skyldigheten för upphandlande myndighet att kräva att leverantören fullgör kontraktet i enlighet med ILO:s kärnkonventioner, om arbetet utförs under sådana förhållanden att svensk arbetsrätt inte är tillämplig. Även i dessa fall ska en behövighetsbedömning göras. Vad gäller dessa villkor krävs inte alltför starka indikationer på att det föreligger ett behov för att det ska anses vara behövt att kräva att leverantören fullgör kontraktet i enlighet med ILO:s kärnkonventioner.

²⁶ Se Swedwatchs riskanalys av Kammarkollegiets ramavtal, uppdaterad 2016-03-30.

²⁷ Se Swedwatchs riskanalys av Kammarkollegiets ramavtal, uppdaterad 2016-03-30.

11 Säkerhet och SUA

Verksamhet som omfattas av säkerhetsskyddslagen (2018:585) ska ha det säkerhetsskydd som behövs med hänsyn till verksamhetens art, omfattning och övriga omständigheter. Ansvar för säkerhetsskyddet ligger hos den som är verksamhetsansvarig. När det i utförandet av en tjänst förekommer uppgifter som med hänsyn till rikets säkerhet omfattas av sekretess (hemliga uppgifter) har staten, kommunerna och regionerna ansvaret för att det finns ett fullgott säkerhetsskydd hos leverantören.

För att tillgodose kravet på säkerhetsskydd när sådan verksamhet utförs på uppdrag av en myndighet, ska den uppdragsgivande myndigheten träffa ett skriftligt avtal – säkerhetsskyddsavtal – med ramavtalsleverantören om det säkerhetsskydd som behövs i det enskilda fallet. I de ramavtal där behov av säkerhetsavtal föreligger bör en sådan möjlighet anges i ramavtalet.

I förstudien har det framkommit olika säkerhetsaspekter som skulle kunna beaktas vid kravställning. Det finns till exempel leverantörer som har utpekade säkerhetsansvariga, arbetar med backup-lösningar och bedriver annan typ av säkerhetsarbete. I myndighetsenkäten framkom även att det kan finnas behov av att trycka information i händelse av kris. Det har också avropats så kallat säkerhetstryck vilket dels innebär produktion av sekretessbelagt material men även trycktekniker som gör det svårare att förfälska trycksaken.

Majoriteten av myndigheterna har dock angett att de inte har något behov av att teckna säkerhetsskyddsavtal med leverantörerna. Trots detta kan det vara lämpligt att ha med möjligheten att kunna teckna säkerhetsskyddsavtal vid avrop för de myndigheter som anser sig ha ett sådant behov.

12 Dataskyddsförordningen

Det har i förstudien framkommit att ramavtalsleverantörerna behandlar personuppgifter så som personuppgiftsbiträden i vissa situationer. Detta innebär att ett personuppgiftsbiträdesavtal i förekommande fall kommer att behöva tecknas.

Förstudien rekommenderar att ett personuppgiftsbiträdesavtal biläggs i ramavtalsupphandlingen samt att lämplig kravställning tas fram.

13 E-handel

Med elektronisk handel (e-handel) menas ett sätt att skapa en effektiv inköpsprocess med IT som stöd. Elektronisk affärskommunikation ersätter den pappersbaserade kommunikationen. Avtal, leverantörer, priser m.m. blir lättillgängliga för de som ska beställa varor och tjänster, därför att avrop/beställningar och fakturahanteringen kan ske elektroniskt. E-handel enligt denna definition förutsätter att köparen hanterar sin elektroniska affärskommunikation via sitt e-handelssystem. Att en enskild handläggare inom köparens organisation gör inköp i en leverantörs webbshop via ett individuellt inloggningskonto betraktas inte som e-handel.

Målsättningen är att de leverantörer som tecknar statliga ramavtal med Kammarkollegiet ska medverka till att avropsberättigade myndigheter kan tillämpa e-handel och därmed leva upp till strategi, förordning och lagstiftning.

Kammarkollegiet ställer krav på e-handel i alla upphandlingar. Förutsättningarna för att tillämpa e-handel varierar dock mycket mellan olika ramavtalsområden och branscher. I förstudiearbetet utreds därför förutsättningarna för e-handel för det aktuella ramavtalsområdet. Kammarkollegiet följer SFTI:s rekommendationer om hur man kravställer på e-handel vid upphandling av varor och tjänster.

Den 1 april 2019 blev det lag på att alla inköp i offentlig sektor ska faktureras med e-faktura. Leverantörerna inom branschen som projektet har träffat i förstudien är vana med att skicka e-fakturor.

Inom tryckeribranschen är förutsättningarna att tillämpa integrerad e-handel begränsade med tanke på att trycksakers innehåll och utformning varierar mycket. I förstudien framgår att det vanligaste sättet att beställa tryckeritjänster är att skicka en förfrågan via e-post. För denna typ av avrop kan en enklare form av e-handel tillämpas. Till exempel i form av fritextformulär som skickas med e-post via myndigheternas e-handelssystem. Det finns dock vissa typer av trycksaker som är mer standardiserade som lämpar sig bättre att beställa via andra e-handelslösningar. Vid längre avtalsrelationer där standardiserade trycksaker ska beställas är det inte ovanligt att beställning sker via någon typ av e-handelslösning. Leverantörer som träffats i förstudien har berättat att utvecklingen i branschen går mot allt mer automatisering.

14 Utvecklingsområden och förändringsbehov i en kommande upphandling

Ramavtalet har huvudsakligen fungerat väl och projektgruppen finner inga skäl att genomföra större förändringar av det nuvarande ramavtalet. Det har inte skett någon revision under ramavtalsperioden men utifrån vad som har framkommit i förstudien har det identifierats några utvecklingsområden och förändringsbehov i kommande upphandling.

Det kan konstateras att ramavtalsområdet omfattar tryck av många olika typer av produkter och att pris, kvalitet och miljöfaktorer är viktiga för de avropsberättigade myndigheterna. Det är därför viktigt att kommande upphandling tar hänsyn till flera olika parametrar så att samtliga avropsberättigade myndigheters olika behov kan tillgodoses och så att inte pris får allt för stor vikt i utvärderingen. Utvärdering av tryckeritjänster är dock komplicerad och det kan krävas hög teknisk kompetens för att utvärderingen ska bli tillfredställande.

Tryckeribranschen består av många små- och medelstora företag och det råder hård konkurrens varför risken för oskäligen arbetsvillkor behöver beaktas. Det är vanligt att underleverantörer används vid fullgörande av kontrakt varför det finns behov av att kunna säkerställa att ramavtalsleverantörerna inte blir agenter och att underleverantörerna uppfyller ramavtalsvillkoren.

Projektgruppen har identifierat att avropsberättigade har behov av att kunna avropa miljövänliga produkter och att det finns önskemål om att miljöprodukter ska utgöra ramavtalets grund och utgångspunkt vid avrop från ramavtalet.

Ett utvecklingsområde i kommande upphandling är att göra ramavtalet ännu mer användarvänligt så att det blir enklare för beställare utan kunskap om trycksaker och sällanbeställare att avropa från ramavtalet.

Av förstudien framgår även att regleringen av prisjustering, redovisning av statistik samt fakturering behöver ses över. Det behöver införas en tydligare reglering av hur prissättning av följandeupplagor ska ske. Kommande upphandling behöver också underlätta och möjliggöra för utvecklingen av e-handel.

I förstudien har det framkommit att vissa produktkategorier med fördel skulle kunna delas upp i separata anbudsområden för att främja konkurrensen och specialiserade leverantörer.

15 Slutsatser

Projektgruppen anser att kriterierna för att genomföra en ny upphandling av tryckeritjänster är uppfyllda och rekommenderar att en ny upphandling genomförs.

Avropsberättigade myndigheter avropar från ramavtalet ofta och framför allt i stor omfattning varför projektgruppen anser att kriterierna för att genomföra en upphandling är uppfyllda. Av myndighetsenkäten framgår att ca 65 % av respondenterna hade använt sig av det statliga ramavtalet. Hälften av respondenterna som inte har använt det statliga ramavtalet har genomfört egna upphandlingar. Omsättningen på ramavtalet överstiger 100 miljoner per år.

Projektet rekommenderar således att Kammarkollegiet beslutar att en ny ramavtalsupphandling genomförs.

16 Källförteckning

16.1 Möten med myndigheter

- Referensgruppsmöte med Försvarsmakten, Migrationsverket, Riksdagsförvaltningen, Pensionsmyndigheten, Arbetsförmedlingen och Ekonomistyrningsverket, 2019-03-26.
- Kammarkollegiets kommunikationsenhet, 2019-01-21.
- Ekonomistyrningsverket, 2019-01-24.
- Riksdagsförvaltningen, 2019-02-13
- Statistiska centralbyrån, 2019-03-18.
- Livsmedelsverket, 2019-04-01.
- Lunds universitet, 2019-05-06.

16.2 Möten med leverantörer

- Printfabriken i Karlskrona AB, 2018-12-17.
- Danagårdlito AB, 2018-12-18.
- AJ E-print AB, 2019-01-10.
- Åtta.45 Tryckeri AB, 2019-01-10.
- Elanders Sverige AB, 2019-01-23.
- Ljungbergs Tryckeri AB, 2019-02-14.
- Bulls Graphics AB, 2019-03-01.
- Billes Tryckeri AB, 2019-03-19.
- Exakta Print AB, 2019-03-19.
- ArifiQ Development AB, 2019-03-28.
- Luxlucid AB, 2019-04-11.
- QBank – Digital Asset Management, 2019-04-11.
- Stibo Complete, 2019-04-16.
- Powerinit Sverige AB, 2019-04-17.
- BMD Agency AB, 2019-05-10.

16.3 Enkätutskick till myndigheter

”Enkätundersökning gällande Tryckeritjänster 23.2-9129-18” gick ut till 343 avropsberättigade myndigheter. 105 respondenter besvarade enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 30,6%. Enkäten var publicerad från och med 2019-01-21 till och med 2019-02-08.

16.4 Referenslitteratur och andra källor

16.4.1 Författningar och styrande dokument

- Agenda 2030.
- Dataskyddsförordningen (GDPR).
- ILO:s kärnkonventioner (nr 29 Förbud mot tvångs- och straffarbete, nr 87 Föreningsfrihet och skydd för organisationsrätten, nr 98 Rätten att organisera sig och förhandla kollektivt, nr 100 Lika lön för lika arbete, oavsett kön, nr 105 Avskaffande av tvångsarbete, nr 111 Diskriminering vid anställning och yrkesutövning, nr 138 Minimiålder för arbete, nr 182 Mot de värsta formerna av barnarbete).
- Sveriges 16 miljö kvalitetsmål, <http://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/>.
- Diskrimineringslagen (2008:567).
- Förordning (2006:260) om antidiskrimineringsvillkor.
- Förordning (2008:1420) om pliktexemplar av dokument.
- Förordning (2018:1462) om producentansvar för förpackningar i kraft.
- Förordning (2018:1463) om producentansvar för returpapper i kraft.
- Lag (1993:1392) om pliktexemplar av dokument.
- Riksarkivets generella föreskrifter och allmänna råd (RA-FS).
- Säkerhetsskyddslagen (2018:585).

16.4.2 Rapporter och informationsmaterial

- Swedwatches rapport, *Risikanalyser av utvalda produkt- och tjänstekategorier under Kammarkollegiets ramavtal 2015-12-16*, uppdaterad 2016-03-30.
- Goodpoints rapport, *Analys av betydande miljöaspekter/miljörisker inom ramavtalsområden samt förslag på påverkanskrav och kontroll/uppföljning*, uppdaterad mars 2017.
- Grafiska Företagens Förbund – Sveriges Grafiska Medieförening, *Certifierad Grafisk Produktion*.
- SCB:s statistik över antal arbetsställen november 2018 fördelat på näringsgren.
- Säkerhetspolisens årsbok 2018, *Underrättelsehotet är också ett säkerhetshot*.

16.4.3 Webbssidor

- Allduplo Offsettryck AB, *Vad är screentryck?*, <https://www.allduplo.se/vad-ar-screentryck/>.
- Arkitektkopia AB, *Fyra vanliga trycktekniker och hur de används*, <https://www.arkitektkopia.se/akademi/fyra-vanliga-trycktekniker/>.
- Billes, *7 sätt att trycka*, <https://www.billes.se/academy/7-satt-att-trycka>.
- Branschroll.se, <https://www.branschroll.se/wp-content/uploads/2010/06/ALG-10.pdf>.
- Creative Tools, *Om 3D-skrivare och 3D-printing*, <https://www.creativetools.se/about-3d-printing>.

- Elanders, *Investering & digitalisering skapar förutsättningar för innovation och ökat kundvärde*, <https://www.elanders.com/swe/news/investering-digitalisering-skapar-forutsattningar-for-innovation-och-okat-kundvarde/>.
- EU Blomman, <https://www.svanen.se/om-eu-blomman/>.
- FSC, <https://se.fsc.org/se-se>.
- Grafiska Företagen, *Bransch i teknikens framkant*, <https://www.grafiska.se/branschfakta/bransch-i-teknikens-framkant/>.
- Grafiska Företagen, *Trycktekniker*, <https://www.grafiska.se/branschfakta/trycktekniker/>.
- Gröna punkten, <https://www.ftiab.se/242.html>.
- ILO, <https://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>.
- Kungliga Bibliotekets, www.kb.se.
- Naturvårdsverket, www.naturvardsverket.se.
- PEFC, <https://pefc.se/>.
- Riksarkivets, www.riksarkivet.se.
- SFTI, <http://sfti.se/index.html>.
- Skilltryck, <http://skilltryck.se/ordlista.html>, hämtat 2019-05-28.
- Svensk Byggtidning, *Arkitektkopia fortsätter satsningen på 3D-print*, hämtat 2019-04-29, <https://www.svenskbyggtidning.se/2018/07/03/arkitektkopia-fortsatter-satsningen-pa-3d-print/>.
- Tryckipedia, <http://www.tryckipedia.se>
- Todd, Iain, *It's not just hype – 3D printing is the bridge to the future*, <https://theconversation.com/its-not-just-hype-3d-printing-is-the-bridge-to-the-future-43493>.

16.4.4 Övrigt

- ALG10.
- Svanens kriteriedokument 041 Tryckerier, trycksaker, kuvert och andra förädlade pappersprodukter.
- Upphandlingsmyndighetens hållbarhetskriterier för Tryck- och kopieringspapper.